

De skånska landskapens historiska och
arkeologiska förening.

SKÅNSKA SAMLINGAR

UTGIFNA

AF

MARTIN WEIBULL.

1891. I, 1.

LUND, C. W. K. GLEERUP.

De skånska landskapens historiska och
arkeologiska förening.

SKÅNSKA SAMLINGAR

UTGIFNA

AF

MARTIN WEIBULL.

1891. I, 1.

LUND, C. W. K. GLEERUP.

LUND 1894.

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET

De skånska landskapens historiska och
arkeologiska förening.

Beskyddare.

H. Majestät Konungen,

vald Förste Hedersledamot såsom Hertig af Östergötland 1870.

Hedersledamöter.

Sven Nilsson, 1867 †.

Henrik Reuterdahl, 1868 †.

Abraham Cronholm, 1868 †.

Carl Johan Schlyter, 1868 †.

Peter Godt Thorsen, 1868 †.

Jens Jacob Asmussen Worsaae, 1868 †.

Bror Emil Hildebrand, 1868 †.

Frederik Schiern, 1870 †.

E. Vedel, 1871, f. d. Amtman på Bornholm.

Styrelse.

Wilhelm Flensburg, prokansler vid Lunds universitet, biskop öfver Skåne och Blekinge, *ordförande*.

Gustaf Ljunggren, f. d. professor i estetik, konst- och literaturhistoria vid Lunds universitet, *v. ordförande*.

Johan Magnus Sjögren, konsistorienotarie.

Elof Tegnér, universitetsbibliotekarie.

Esaias Tegnér, professor i österländska språk vid Lunds universitet.

Martin Weibull, professor i historia vid Lunds universitet, *sekreterare*.

Nils Larsson, seminarieadjunkt, *skattmästare*.

Ständige Ledamöter.

Agardh, J., professor. Lund.

Barnekow, Fr., godsegare, friherre. Åraslöf, Winslöf.

Beck-Friis, L., friherre, minister. Köbenhavn (Höör Bosjökloster).

Beck-Friis, C., grefve, godsegare. Börringe.

Berch, O., major. Össjö, Engelholm.

Billing, G., biskop. Westerås.

Billing, Herman, v. häradshöfding. Stockholm.

Trolle-Bonde, Carl, grefve, godsegare. Trolleholm, Trolleås.

Borg, C. O., godsegare. Lund, Råbyholm.

Borgström, S., kammarråd. Stockholm.

Borgström, E., kontraktsprost. Svedala.

Broomé, S., landtbrukare. Orneberga, Eslöf.

Bruun, C., legationsråd. Köbenhavn.

Brag, E., fröken. Lund.

Blixen-Finecke, F., friherre, godsegare. Näsbyholm.

Cronsiöe, C., borgmästare. Malmö.

Christensson, C. J., godsegare. Wadmölla, Örtofta.
 De la Gardie, R., greve, landshöfding. Linköping.
 Ehrensvärd, Alb., greve, f. d. utrikesminister. Tosterup, Glimminge.
 Ekensteen, F. von, direktör. Öregården, Hurfva.
 Eklund, P., professor. Lund.
 Flensburg, W., biskop. Lund.
 Flensburg, Emil, konsul. Malmö.
 Frick, David, godsegare. Malmö.
 De Geer, Louis, friherre, f. d. statsminister. Hanaskog.
 Gleerup, J., bokförläggare. Lund.
 Gleerup, C., handlande. Malmö.
 Gravenhorst-Lövenstjerne, R., kammarherre. Engelholm, Wegeholm.
 Gyllenkrook, F. G., friherre, kab. kammarherre. Sinclairsholm, Winslöf.
 Gyllenstierna, N., friherre, godsegare. Krapperup, Höganäs.
 Hafström, J., lifmedicus. Helsingborg.
 Heurlin, S., prost. Qvidinge.
 Hintze, J. P., godsegare. Esperöd, Kåseholm.
 Hjelmqvist, P. N., kyrkoherde. Lund.
 Hjort, F., häradshöfding. Engelholm.
 Hochschild, C. F. L., godsegare, f. d. utrikesminister. Bellinga, Ystad.
 Holmgren, J., kyrkoherde. Knästorp, Lund.
 Holmlin, H., rektor. Göteborg.
 Härstedt, J. F., kyrkoherde. Fjelle.
 Kock, A., professor. Lund.
 Kockum, L., godsegare. Malmö, Bulltofta.
 Krok, P., landsekreter. Malmö.
 Lundgren, L. J., handlande. Lund.
 Lundgren, B., professor. Lund.
 Löwegren, M. K., professor. Lund.
 Malmström, C. G., riksarkivarie. Stockholm.
 Månsson, Lars, riksdagsman. Tranemåla, Svängsta.
 Ohlsson-Gadde, N., professor. Lund.
 Persson, Anders, riksdagsman. Mörarp.
 Persson, Lars, landtbrukare. Södra Wiresta, Bösarp.
 Peyron, G., baron, generalmajor. Helsingborg.
 Piper, A., greve, öfverhofstallmästare. Söfdeborg.
 Piper, F., greve, hofstallmästare. Ystad, Krageholm.
 Posse, Arvid, greve, f. d. statsminister. Stockholm.
 Ramel, O., friherre, godsegare. Öfvedskloster.
 Ramel, Augusta, friherrinna. Löberöd.
 Reventlow, E., greve, godsegare. Wennberga, Hurfva.
 Reventlow, Fritz, greve, godsegare. Wennberga, Hurfva.
 Reventlow, C. D., greve, godsegare. Finnhult, Hurfva.
 Smith, J., konsul. Trelleborg.
 Stephens, G., professor. Köbenhavn.
 Stjernblad, E., friherre, godsegare. Markiehage, Anderslöf.
 Stjernsvärd, C. G., ryttmästare. Widtsköfve.
 Stjernsvärd, R., kammarherre. Hedentorp, Christianstad.
 Ström, W., med. doktor. Eslöf.
 Styffe, C. G., bibliotekarie. Stockholm.
 Sehested, F. de, kammarherre. Broholm, Nyborg.
 Tegnér, Esaias, professor. Upsala.
 Tegnér, Elof, bibliotekarie. Upsala.
 Tengbergh, P. W., inspektor. Börringe.
 Torell, O., professor. Stockholm.
 Treschow, M., godsegare. Köbenhavn.
 Trägårdh, C. E., kyrkoherde. Linneröd, Esphult.
 Wachtmeister, A. F., greve, öfverkammarherre. Wanås.

Wachtmeister, G., grefve, godsegare. Kristianstad.
 Wachtmeister, Gösta, grefve, godsegare. Knutstorp, Axelvold.
 Wachtmeister, H., grefve. Skärfva, Carlskrona.
 Wachtmeister, A., grefve. Trolle Ljungby, Gualöf.
 Wachtmeister, G., grefve, landshöfding. Carlskrona.
 Weibull, M., professor. Lund.
 Westman, A., telegrafdirektör. Helsingborg.
 Wallis, A. B., godsegare. Ystad, Dybeck.
 Widegren, M. W., fil. doktor. Askeröd, Dala.
 Willard, S. J., Herr. Red Wing, Minnesota. Amerika.
 Wrangel, C. G., friherre, kammarherre. Kristineberg.
 Wrangel v. Brehmer, J. W., friherre, godsegare. Hyby, Klågerup.
 Wingren, P., seminariektör. Lund.
 Ödmansson, Rob., häradshöfding. Engeltöfta, Engelholm.

Ledamöter som erlægga årsafgift af 3 kronor.

Agardh, J. N., adjunkt. Lund.
 Ahlström, S. P., kyrkoherde. Bara, Klågerup.
 Alin, O. J., professor. Upsala.
 Ambrosius, J. M., skolinspektör. Göteborg.
 Ahlström, O. C., borgmästare. Malmö.
 Arcadius, C. O., rektor. Vexjö.
 Ask, Carl, professor. Lund.
 Aspegren, J., handlande. Malmö.
 Aspelin, J. A., adjunkt. Helsingborg.
 Andersson, O., bankdirektör. Malmö.
 Beyer, C. M., tullförvaltare. Malmö.
 Beyer, Gottfrid, grosshandlare. Malmö.
 Billing, L., adjunkt. Malmö.
 Blomberg, O. C., regementsläkare. Kristianstad.
 Blomstrand, C. W., professor. Lund.
 Boman, C. E., kapten. Malmö.
 Brag, A., lektor. Lund.
 Brandt, J. T., kyrkoherde. Broby.
 Braune, Fr., bibliotekarie. Lund.
 Bring, Sv. J., professor. Lund.
 Bruzelius, N., rektor. Lund.
 Bruzelius, A., kontraktsprost. Österslöf.
 Böklin, D., godsegare. Täckhammar, Nyköping.
 Christen, T., doktor. Trelleborg.
 Claus, C. A., doktor. Stockholm.
 Collin, C. J., kyrkoherde. Reng, Häslöf.
 Collin, G. A., kyrkoherde. Skabersjö.
 Collin, S., kronolänsman. Lyngby, Klågerup.
 Centervall, G., kapten. Varberg.
 Dieden, Joh. H., konsul. Malmö.
 Dunér, N., professor. Upsala.
 Dahlberg, Arvid, magistratssekreterare. Malmö.
 Djurberg, A. J., byggmästare. Malmö.
 Ehrensvärd, Augusta, fröken. Helsingborg.

v

Ehnberg, N., rektor. Kristianstad.
 Ekberg, O., handlande. Lund.
 Ekhoft, E., fil. doktor. Stockholm.
 Engeström, E., grosshandlare. Malmö.
 Eurenus, M., lektor. Malmö.
 Evander, P., kyrkoherde, S. Willie, Rydsgård.
 Falck, A., doktor. Malmö.
 Flensburg, Th., konsul. Malmö.
 Flygare, H., med. doktor. Lund.
 Follin, Fritz, kammarskrifvare. Stockholm.
 Follin, A. Gustaf, major. Helsingborg.
 Frick, R., rådmän. Malmö.
 Flensburg, E., borgmästare. Ronneby.
 Fougstedt, C., handlande. Malmö.
 Francke, E., häradshöfding. Malmö.
 Geijer, G. v., kabinettskammarherre. Nydala.
 Gierord, C. O., kyrkoherde. Stoby, Hesselholm.
 Gulin, P., adjunkt. Lund.
 Gram, C. Jr, konsul. Ystad.
 Grönvall, J. H., kyrkoherde. Tomarp, Skegrie.
 Gerlach, Oscar, Ingeniör. Malmö.
 Hagerman, A. L., handlande. Malmö.
 Hallberg, J., kronolänsman. Astorp.
 Hallberg, Fritz, landsekreterare. Malmö.
 Hallbäck, C. M., konsul. Malmö.
 Haglund, Hedvig, doktorinna. Norrköping.
 Hamilton, R. G., grefve. Ovesholm, Kristianstad.
 Hammar, A., kyrkoherde. Ursaby.
 Hammar, Carl, rådmän. Malmö.
 Hedberg, J. G., bokhandlare. Malmö.
 Hedman, G. A., handlande. Malmö.
 Herslow, Chr., kyrkoherde. Brunnby.
 Herslow, C., doktor. Malmö.
 Hallengren, J., kyrkoherde. Bunkeflod, Wintrie.
 Hofverberg, J., kontraktsprost. Barkåkra, Engelholm.
 Holmberg, R., kontraktsprost. Borlunda, Kristineberg.
 Holmström, L. P., doktor. Hvilan, Åkarp.
 Humble, J., lektor. Stockholm.
 Hägglund, H., kyrkoherde. V. Karup.
 Högdahl, A. R., apotekare. Anderslöf.
 Hörstedt, A. F., konsul. Malmö.
 Johansson, J., kyrkoherde. Bromölla, Ifvetofta.
 Jungbeck, C. K. K. A., revisor. Stockholm.
 Isberg, A. U., kamrer. Malmö.
 Kallenberg, B., adjunkt. Kristianstad.
 Kock, C. J., handlande. Malmö.
 Kockum, L. P., fabrikör. Malmö.
 Kockum, F. H., civilingeniör. Malmö.
 Kyhlberg, O., direktör, dr. Manilla, Stockholm.
 Lagerqvist, O., prost. Gärdsköpinge, Köpinge.
 Lancken, E. v. der, exped. chef. Stockholm.
 Larsson, N., seminarieadjunkt. Lund.
 Laurin, N. A., kyrkoherde. Kjells Nöbbelöf, Teckomatorp.
 Leche, J., landtbrukare. Dalby.
 Liedholm, K. W., prost. Efveröd.
 Lindahl, E., lektor. Malmö.
 Lindblad, J. M., prost. Öfvedskloster.
 Linder, N., lektor. Stockholm.

Landsmålsföreningarne. Lund.
 Lindencrona, G., öfverstelöjtnant. Malmö.
 Lindh, Joh., handlande. Malmö.
 Ljunggren, G., professor. Lund.
 Lovén, C. H., häradshöfding. Malmö.
 Lundvall, C., hofrättsråd. Kristianstad.
 Lundstedt, C., Bankkamrer. Kristianstad.
 Luttröpp, W., grosshandlare. Malmö.
 Lundström, C. J., bokhandlare. Upsala.
 Länbibliotheket för arbetsskassen. Malmö.
 Lindström, N. J. O. H., kontraktsprost. Glimminge.
 Malmgren, J. A., kyrkoherde. Herrestad.
 Malmros, W. T., ombudsman. Malmö.
 Malmström, A., kyrkoherde. Gårdstånga.
 Mauritzson, A. W., kontraktsprost. Marsvinsholm, Balkåkra.
 Meijer, B., godsegare. Marielund, Kristianstad.
 Meijer, F., kyrkoherde. Hammarlöf, Fjerdingslöf.
 Möller, Th., borgmästare. Lund.
 Möller, A., professor. Lund.
 Malmberg, O. af, regementsintendent. Malmö.
 Möller, Per, landtbrukare. Glimåkra.
 Nathorst, Hjalmar, professor. Lund.
 Nees, Fr., grosshandlare. Landskrona.
 Nilsson, R., konsul. Ystad.
 Nilsson, N. P., rektor. Ystad.
 Nilsson, O., adjunkt. Malmö.
 Nordenstjerna, R., rådmän. Helsingborg.
 Nyblåus, A., professor. Lund.
 Nymansson, P., kyrkoherde. Skepparslöf.
 Odenius, M. W., professor. Lund.
 Odhner, C. Th., riksarkivarie. Stockholm.
 Olbers, E. W., ingenjör. Lund.
 Olin, J. A., hofpredikant, prost. Malmö.
 Olson, C. A., landsekreterare. Kristianstad.
 Palm, A., v. bibliotekarie. Lund.
 Persson, N. C., konsul. Helsingborg.
 Petré, E., kyrkoherde. Halmstad, Axelvold.
 Petersen, Henry, inspektör. Köbenhavn.
 Plateh, C. T. E., hofstallmästare. Flyinge, Lund.
 Quensel, U., bankdirektör. Malmö.
 Quennerstedt, A., professor. Lund.
 Regnell, A., hamnkassör. Malmö.
 Reuterdaahl, L. P., kamrer. Malmö.
 Richter, M., ryttmästare. Malmö.
 Ringius, E. v., häradshöfding. Malmö.
 Ripa, A., borgmästare. Lund.
 Rodhe, E., biskop. Göteborg.
 Rosenius, M. G., professor. Lund.
 Ruuth, Gustaf, greve, hofstallmästare. Ruuthsbo, Marsvinsholm.
 Schartau, E., kyrkoherde. Östra Strö, Christineberg.
 Sellander, J. G., borgmästare. Cimbrishamn.
 Seth, E. v., öfverste. Lyby, Hörby.
 Sjögren, J. M., konsistorienotarie. Lund.
 Sjöbeck, P., amanuens. Lund.
 Sjöcrona, C., landshöfding. Mariestad.
 Sjöcrona, T., ryttmästare. Stockholm.
 Sjöstedt, S., landtbrukare. Hagestaborg, Svenstorp.
 Schönbeck, H., kontraktsprost. Stockholm.

Siegbahn, C. N., handlande. Malmö.
 Smith, G., apothekare. Ystad.
 Stille, Artur, docent. Lund.
 Ström, E., doktor. Lund.
 Stenkula, A. O., folkskoleinspektör. Malmö.
 Stähle, A. Th., handlande. Malmö.
 Sturtzenbecker, H., trafikchef. Helsingborg.
 Strömer, G., kyrkoherde. Lyngby, Klågerup.
 Sundberg, A. N., erkebiskop. Upsala.
 Sydow, C. F. v., kyrkoherde. Ingelstorp, Svenstorp.
 Söderwall, K., professor. Lund.
 Söderberg, S., docent. Lund.
 Sprinchorn, C., rektor. Lund.
 Thestrup, G., rådman. Landskrona.
 Thulin, O. W., kyrkoherde. Wälinge, Rögla.
 Torell, Joh. P., kapten. Malmö.
 Trägårdh, L. A., kyrkoherde. Höja, Engelholm.
 Trägårdh, J., kyrkoherde. Kärstorp, Bjersjölagård.
 Törnqvist, S. L., lektor. Lund.
 Tranchell, C., direktör. Landskrona.
 Warholm, G., godsegare. Tuna, Lund.
 Witthoff, N., kronofogde. Araskoga, Wollsjö.
 Winberg, H., professor. Alnarp, Åkarp.
 Westrup, L. M., handlande. Lund.
 Werner, K., kamrer. Stockholm.
 Wedberg, J. O., justitieråd. Stockholm.
 Wahlstedt, L. J., lektor. Kristianstad.
 Wadstein, J. L., kyrkoherde. Wälluf, Påarp.
 Wrangel v. Brehmer, H., frih., hofjägmästare. Toppeladugård, Klågerup.
 Wählin, C. L., rektor. Malmö.
 Zetterwall, H., öfverintendent. Stockholm.
 Aberg, J., stadsingeniör. Malmö.

Med detta häfte begynner en ny serie af de *Samlingar till Skånes historia*, som år 1868 begynte utgifvas af *Föreningen för Skånes fornminnen och historia*. Utgifvaren är densamme. Programmet för den nya serien är utgifvandet af två till tre häften årligen, det ena möjligen i bokform inom den *Boksamling, utgifven af de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening*, af hvilken under senare år mestadels årligen utsändts någon större eller mindre volym i stället för häften af *Samlingarne*.

Denna skånska historiska och arkeologiska förening har egt bestånd sedan 1865. Den stiftades då i sammanhang med de *Fornminnesföreningar*, hvilka vid denna tid uppstodo inom så många landskap i Sverige, för att snart åter försvinna. *Skånes Fornminnesförening* hade ej heller någon lång tillvaro. Den oklarhet, som häftar vid fornminnesnamnet i allmänhet och som särskildt framträder, när det blir fråga om utgifvande af historiska skrifter, föranledde Föreningen att 1867 antaga benämningen *Föreningen för Skånes fornminnen och historia*. Men när under åren 1868–73 en första större volym af de samlingar Föreningen under detta namn utgifvit var afslutad och den i Halland bestående föreningen af samma syfte enat sig med den i Skåne om utgifvande af nästa serie af *Samlingarna*, beslöto de begge föreningarne att från år 1874 under det gemensamma namnet *De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening* gemensamt utgifva sina skrifter. Och sedan dess har före-

ningen under detta namn sökt att med sin literära verksamhet omfatta alla de skånska landskapens historia, ej blott det egentliga Skånes och Hallands, utan äfven Blekings och Bornholms*).

* * *

Det kan vara af något intresse att kasta en blick tillbaka på den tillryggalagda tiden och samla resultaten.

Med år 1868 begynte föreningen utgifva dessa bidrag till Skånes historia. Utgifvandet ombesörjdes af undertecknad, som alltsedan dermed fortfarit, härvid följande den tysta öfverenskommelse, som varat genom tiderna, att den från Skåne utgångne läraren i historia vid Lunds universitet alltid egnar någon del af sitt arbete åt fosterbygdens minnen: Sven Lagerbring är den, som härmed gjort begynnelsen.

Under loppet af åren 1868—1873 utgafs, såsom redan nämndt, *Serien I* och 1874—80 *Serien II* af *Samlingarne*, hvardera under sin specialtitel. Anslutningen af Hallands fornminnesförening 1873 och upptagandet af tanken att göra dessa samlingar gemensamma för alla det gamla Skånelands olika delar, Halland, Bleking, Skåne och Bornholm föranledde, såsom förut sagdt, en titelförändring, och sålunda uppstodo de tvenne serierna, som omfatta två ungefär lika stora volymer om hvardera 400 sidor.

Specialtitlarne för de begge serierna äro:

I *Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning*: Tidsskrift utgifven af Föreningen för Skånes fornminnen och historia genom *Martin Weibull*. 1868—69 (m. 3 pl.), 1871 (I m. 3 pl. II) 1872, 1773 (m. 7 pl.). 8:o. Lund 1869—73.

*) Dessa landskap hade en gång vid sidan af Sjælland med omgifvande öar och Jylland-Fyen bildat ett tredje hufvudland inom Danmark, och ej den ringaste delen af Danmarks medeltidsminnen är fäst vid detta. I Skånelagen hade Skåneland sin för alla dess landskap gemensamma lag, i Lunds erkestift sitt stift. För en kort tid (1332—1360) trädde de tillsammans i förening med Sverige och Norge under namn af landet eller konungariket Skåne. När de 1658 förenades med Sverige, sammanhöllos de alla — utom den skånska ön, Bornholm, som snart återgick till Danmark — under det gemensamma namnet hertigdömet Skåne; deras gemensamme generalguvernör med landshöfdingar under sig i landskapen residerade i Malmö, som kunde anses såsom deras hufvudstad.

När sålunda det förflutnas minnen äro gemensamma, hvarför skulle då de samtida sträfvandena för deras vård vara skilda?

II *Samlingar, utgifna för de Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af Martin Weibull* I—II 1874, III 1875, IV 1876 V 1876, VI 1877, VII 1878, VIII 1879, IX 1880. 8:o. Lund 1874—80.

Under den tid, som ligger emellan 1880—1891, har utgifvandet af *Samlingarna* hvilat. Andra arbeten hafva hindrat utgifvaren att i denna form, fullfölja sitt sträfvande och inga bidrag från andra hafva heller under dessa år influtit. Men den *Boksamling, utgifven af de Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening*, hvars utgifvande begynte med året 1880, har blifvit fortsatt, och af denna hafva utkommit inalles 9 skrifter, som under tiden utdelats till Föreningens ledamöter. Dessa äro:

1. *August Bondeson*, Halländska Sagor, samlade bland folket och berättade på bygdemål. 8:o. Lund 1880.
2. *Eva Vigström*, (Ave) Skånska visor, sagor och sägner, samlade och utgifna af Eva Vigström. 8:o. Lund 1881.
3. *Carl von Linnés* Skånska resa 1749 2:dra uppl. utg. af Martin Weibull. Lund 1874 utsänd 1882—83.
4. *Johan Corylander*, Berättelse om Lunds domkyrka. På allern. befallning författad 1755, utg. af Martin Weibull. 8:o. Lund 1884.
5. *Martin Weibull*, Lunds och Lundagårds minnen. Tvärfolio, Stockholm 1882, utsänd för 1885—86.
6. *Sven Wägner*, Skånska Kommissionen 1669—1670 ett bidrag till de Skånska landskapens inre historia 8:o. Lund 1886 (1887).
7. *Karl Enghoff*, Tillståndet i Skåne under Magnus Stenbocks guvernörstid 1707—1711. 8:o. Lund 1889.
8. *Carl O. Arcadius*, Gumlösa kyrka 1891. 8:o. Lund 1891.
9. *Anders Tidströms* Resa i Halland, Skåne och Bleking år 1756 med rön och anmärkningar uti oconomien, naturalier, antiqviteter, seder, lefnadssätt utg. af Martin Weibull. 8:o. Lund 1892.

* * *

År 1882 uppstod den *Kulturhistoriska föreningen i Lund*, hvars stiftelse utgick från *De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening*. Dess stiftelsehistoria — den aktmessiga — är följande.

Till denna Förenings ändamål hade från början hört att egna vård om allt hvad som inom dess område kunde finnas af kulturhistoriskt intresse, allt hvad som kunde "sprida ljus öfver Skånes forntid, folklif och landskapsmål" (1 § Stadgarne). Föreningen hade äfven i denna riktning under det första årtiondet af sin verksamhet, genom inköp eller influtna gåfvor, lagt grund till en ej så ringa samling af dels arkeologiska, dels kulturhistoriska föremål, egnade att belysa folklifvet. 1868 hade den på nuvarande nya universitetsplatsen å *Runstenshögen* låtit uppställa samlingen af skånska runstenar, som rubbade från sina ursprungliga platser, voro utsatta för fara att lida skada eller förkomma. De arkeologiska och kulturhistoriska samlingar, som kommit till stånd, hade blifvit deponerade under Lunds universitets vård i dess Historiska Museum.

Allmänt insågs emellertid önskligheten af att en sjelfständig samling komme till stånd, helst föreningen vid ett af sina årsmöten beslutit upprättandet af en fullständig samling af skånska folkdräkter, och vid årsmötet 1879 ¹⁰/₅ framträdde en af föreningens mera intresserade medlemmar, adjunkten vid Lunds katedralskola dr. Carl Schweder, sjelf samlare, med förslag att föreningen skulle i Lund grunda en sådan samling*). Förslaget emottogs med bifall, men afseende på de ringa tillgångar föreningen egde för dess utförande föranledde att låta ärendet hvila till ett följande årsmöte. Vid detta, som hölls 1880 ⁷/₆, beslöt föreningen att nedsätta en komité med uppdrag att vidare utreda frågan och vidtaga förberedande åtgärder för förslagets realisering. I denna komité anmodades att inträda, utom förslagsställaren, docenten Sven Söderberg och undertecknad.

Vid samma tid hade föreningen åt kandidaten Nils Olséni lemnat ett anslag för att inom de nordskånska häraderna — Göinge och Villands — studera folkspråket jemte hvad ur kultur-

*) "Att en särskild lokal inom Lunds stad hyrdes för bevarande af de fornsaker, som redan blifvit skänkta och förhoppningsvis framdeles komma att tillhöra Föreningen, så att samlingarne, svällande ut till ett omfång, som icke motsvaras af det i Universitetets Historiska Museum välvilligt lemnade området, kunde blifva öfverskådliga och utöfva den tilldragningskraft hos gifvare, som på många orter visat sig i grundandet af provinsmuseer". Skrifvelse 1874 ¹⁰/₅

historisk synpunkt kunde vara af vigt*). I en annan trakt af Skåne — Gärds, Färs och Frosta härader — hade äfven samtidigt studeranden G. J:son Karlin begynt sin samlingsverksamhet, och då på hösten 1882 till Lund hemfördes de under sommaren gjorda förvärfven, kunde af dessa samt de ofvan omtalade samlingar, hvilka föreningen redan förut egde, en utställning anordnas, som snart tilldrog sig uppmärksamhet inom universitetsstaden.***) De skånska landskapens historiska förening försköt medlen till de gjorda samlingarnes inköp, hvilka medel sedan såsom hemfölgdsgåfva öfverlemnades åt den särskilda förening, hvilken nu bildades för att under omvårdnad taga och till en sjelfständig institution utbilda hvad som på detta sätt blifvit grundlagdt.

Andra krafter trädde under tiden till och förenade sina ansträngningar med de föregående. Hit hörde de inom universitetets studerande ungdom verksamma Landsmålsföreningarne samt Föreningen för Smålands minnen. Ingenting kunde vara för saken mera glädjande än denna den studerande ungdomens anslutning. Och under samverkan med dessa föreningar blef nu 1882 stiftad *Kulturhistoriska Föreningen i Lund*. Inom De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening hade vid årsmötet d. 23/9 uppdrag att förbereda denna sak blifvit lemnadt åt undertecknad, som derom väckt förslaget, professor C. Th. Odhner, och adjunkten C. Schweder. Vid möte d. 15/11 godkändes stadgarne och utsågos af De skånska landskapens förening till medlemmar af den nya föreningens styrelse ofvannämde trenne medlemmar af komitéen för dess konstituering samt kyrkoherden J. Härstedt. Vid samma tillfälle beslöts, att alla föremål inom den skånska föreningens samlingar, som lämpade sig för införlifvande i den nya Kulturhistoriska föreningens samlingar, skulle till densamma öf-

*) Dylika anslag för utförande af undersökningar eller samlingar hafva under ärens lopp utgått till N. G. Bruzelius 1869, E. Tegnér och O. Montelius 1870, Sven Söderberg 1881 (arkeologiska undersökningar), P. Molhem 1876 (etnografiska samlingar), A. Bondeson 1879 och E. Vigström 1880 (Halländska och Skånska sagor), N. Olsén 1881 (språkliga och kulturhistoriska samlingar).

**) Denna utställning hölls i en sal i nedra våningen af biblioteksbyggnaden. Universitetet inrymde sedan hela öfra våningen af Gamla Universitetshuset åt Kulturhistoriska föreningens samlingar.

verlemnas. Föremål af intresse för arkeologisk vetenskap skulle inom universitetets samlingar såsom deposition förvaras.

Den *Kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige*, såsom den nya föreningen benämndes, hade sålunda kommit till stånd genom ett samarbete af för saken intresserade inom universitetsstaden; initiativet och det sammanhållande bandet utgick från Skånska landskapens historiska förening. I dess första styrelse hade denna insatt de fyra nämnda styrelsemedlemmarne; de öfriga ledamöterna voro godsegaren greve Carl Trolle Bonde, professor C. W. Blomstrand och docenten Axel Kock samt kandidaten N. Olséni och studeranden G. J:son Karlin. Till ordförande inom styrelsen utsågs undertecknad, som under åren 1882—1888 eller den tid, då det grundläggande samlingsarbetet verkställdes, jemte sekreterarebefattningen inom Skånska landskapens historiska förening beklädde denna post; till amanuenser vid samlingarne valdes kandidat N. Olséni och stud. G. J:son Karlin. Den förre utsågs derjemte till sekreterare och kassör och egnade vid föreningens stiftelse såväl som under dess första år 1882—83 en outtröttlig omsorg åt dess angelägenheter, intill dess han för sjukdom måste lemna det verk, för hvars upprättande han så mycket nitälskat. Men det blef efter hans afgang på samma sätt fullföljdt af amanuensen Karlin, som ensam och helt uppgående i uppgiften då öfvertog de med samlingarne förenade göromålen. *)

Det af ordföranden författade uttalande, hvarmed Kulturhistoriska föreningens styrelse jemte ett femtiotal af dess första medlemmar, nästan alla tillhörande De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, vände sig till den stora allmänheten, står i ett allt för nära sammanhang med denna förening för att ej här böra meddelas. Det kan betraktas som den kulturhistoriska föreningens stiftelseurkund.

Kulturhistoriska Föreningen,

hvilken nyligen blifvit stiftad i Lund af de Skånska landskapens historiska förening och Landsmålsföreningarna vid Lunds universitet jämte Föreningen för Smålands minnen, vänder sig härmed till allmänheten, särskildt inom Södra Sverige, med en vänlig och

*) Inköpsnämnden, som hade att förrätta en ansträngande och tidsödande uppgift vid samlingarnes grundläggande, utgjordes af ordföranden, adjunkterna C. Schweder och E. Neander samt amanuenserna Olséni och Karlin.

vördnadsfull anhållan, att den ville skänka den nybildade föreningen sitt kraftiga bistånd till uppnåendet af de syften, för hvilka den gjort sig till målsman. Det syfte, som Föreningen ställt i förgrunden för sina sträfvanden, är att i den sydsvenska universitetsstaden grunda en *Kulturhistorisk Samling för Södra Sverige*.

Ett vackert, för vår tid utmärkande drag är den ifver, med hvilken man på alla håll sträfvat att undan tillintetgörelse och glömska rädda hvad som står kvar från föregående utvecklings-skeden af folkets andliga och materiella odling; kärleken till det nationella ger sig härigenom ett levande uttryck. Arbetena på fornkonskapens, konsthistoriens och språkstudiernas områden vittna därom och ej minst alla de samlingar, enskilda och offentliga, hvilka bildats för att förvara de mångartade föremål, som tjena till att upplysa folkets yttre kulturutveckling. Främst bland dessa samlingar står det af dr Artur Hazelius i Stockholm grundade Nordiska Museet: hela folket erkände stiftarens tanke som sin och kom honom till mötes vid dess utförande; det står nu som ett vackert vittnesbörd på en gång om hvad den enskilde, som lifvas af en fosterländsk tanke, kan åstadkomma, och hvad vårt folk, när det omfattar en sak som sin, med offervillighet är färdigt att lämna.

Det Södra Sveriges landskap hafva med ej mindre ifver än andra framburit sin gärd till denna fosterländska samling i huvudstaden; några af dem såsom Skåne och Halland hafva också där kommit att höra till de bäst representerade. Men genom afståndet så långt skilda från Stockholm, ha dess innebyggare väl äfven ställt till sig den frågan, om de ej hemma hos sig själva borde ega en samling till upplysning af hembygdens kultur och folklifsförhållanden: skall väl — har man sagt sig — när så mycket af detta inom kort är blott minnen från flydda tider, vår ungdom behöfva vallfärda till huvudstaden för att där lära känna, huru allt en gång var i fosterbygden? Ungdomen vid Lunds universitet gaf svaret, då landsmålsföreningarne omfattade tanken att söka upprätta en central kulturhistorisk samling för Södra Sverge med säte i Lund. De skånska landskapens historiska förening stälde till förfogande för grundläggningen nödiga medel och hade i sina samlingar ett värderikt grundläggningsbidrag att lämna. Så har sedan någon tid en ej obetydlig kulturhistorisk samling i Lund kunnat öppnas: ett nytt band mellan allmänheten och universitetet är därmed knutet och tillika vid detta öppnad en ny bildningsskola för fosterlandskänsla och historiskt sinne.

Ty ingenstädes kunna i själva verket samlingar af denna art med större gagn upprättas än just vid universiteten, dit landets ungdom samlas från fjärran och när för att utbildas, visserligen i många olika riktningar, men framför allt till att blifva

fosterländska svenska män. Tidigt må vår svenska ungdom lära att älska svensk odling och svenska odlingsminnen och därmed också utveckla det äkta historiska sinnet, hvilket i själfva verket i en tid som vår är af större vikt och betydelse än någonsin för individens och samhällets harmoniska och sunda utveckling. Äfven ur denna synpunkt kunna dessa samlingar af ofta skenbart ringa ting från det förflutna ega en betydelse för framtiden. Redan samlandet har sitt värde; det får ett så mycket större, då de unga däri taga verksam del.

Vi vända oss därför till Södra Sveriges befolkning på land och i stad, på herrgård och i hydda, till alla vänner af fosterbygden och dess odling, till alla vänner af Lunds universitet, med den anhållan vi framställt. Vi hoppas hos alla, hos de främste och i de djupa leden, finna samma välvilja och samma intresse, som mötte vid grundandet af samlingen i hufvudstaden. Vi veta väl att endast så, endast om dessa landskaps befolkning kommer oss till mötes och betraktar vår tanke som sin, den plan skall kunna förverkligas, som blifvit uppställd för den nya samlingen.

Denna plan är i korthet följande. Då hufvuduppgiften är att samla allt, som kan tjena till upplysning af kulturutvecklingen från äldre till närvarande tid, ha vi i förgrunden för samlingen och såsom dess grundval ställt en afdelning, hvarigenom en klar och lefvande bild blir lämnad af folkets lif, sådant det rört sig och ännu rör sig i Södra Sveriges landskap, aftecknande sig i husgerådet och i dräkten, i sysselsättningen och i yrket. Vid sidan häraf ställa vi också uppgiften att samla för de olika tiderna karakteristiska föremål, dels från medeltiden, dels från yngre bildningsperioder, renässansen och roccocon, i afsikt att visa, huru dessa här framträdt, hvartill kommer en afdelning, innehållande minnen och bilder af personer, män och kvinnor, som utgångna från Södra Sverige eller med sin verksamhet tillhörande detta, ega betydelse för detsamma, — med ett ord, att genom dylika för de olika tiderna betecknande föremål, samtida eller efterbildade, söka åstadkomma en faktisk illustration till vår odlingshistoria.

En sådan kulturhistorisk samling kommer äfven att utgöra ett utvidgande och fullständigande led af stort värde bland de samlingar universitetsstaden redan eger, den numismatiska och den historisk-arkeologiska, inom hvilken en så betydlig del af det sydliga Sveriges fornfynd förvaras, så väl som den rika, men föga bemärkta porträttsamling, hvilken finnes inrymd inom universitetet.

Den torde ej heller komma att sakna sin betydelse för hemslöjdens och konstflitens fortgående utveckling; ty inom hembygden kan på detta sätt en mönstersamling komma till stånd af samma art och med samma betydelse som den, hvilken Svenska Handarbetets Vänner upprättat i hufvudstaden genom bidrag ej

minst från det sydliga Sverige. Här är ett fält, där särskildt kvinnornas medverkan erfordras, om företaget skall krönas med framgång; och vi vända oss därför till dem med en vördsam anhållan, att de ville ej blott med intresse följa, utan äfven verkamt deltaga i arbetet för den nyupprättade samlingen.

Den afgift, hvarje medlem vid inträdet i Föreningen och där- efter årligen erlägger, har blifvit faststald till 2 kronor; tillträde är därigenom öppnadt för enhvar. Ständig ledamotsafgift är minst 15 kronor. Men det är ej blott genom att inträda i Föreningen som allmänheten kan understödja dess sträfvanden; de *skänkta* föremålen hafva i en samling sådan som denna ett högre värde än de köpta, och Föreningen har förbehållit sig att efter pröfning få till särskilda ledamöter kalla gifvarna. För gåfvorna kommer att offentligen redogöras.

Lund i december 1882.

På detta sätt uppstod den *Kulturhistoriska Föreningen för Södra Sverige* *). Det är en tillfredsställelse för *De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening* att hafva lagt grundvalen till den, och med glädje har denna förening också sett det Kulturhistoriska Museet fullgöra en uppgift i fråga om samlandet af det skånska folkklifvets minnen, hvilken den erkänt såsom sin

*) Hos *Lunds Landsmålsföreningar*, hvilka öfverlemnad frågans afgörande till sitt samfälda [utskott, hade densamma förekommit till behandling vid möte $\frac{9}{10}$. Ordföranden, kandidat Olseni, framstälde syftet: att med de skånska landskapens historiska förening grunda en samling i Lund af föremål, tjenande till att belysa de sydsvenska landskapens kulturhistoriska förhållanden. I] begynnelsen] yppade sig hos ombuden för de småländska landsmålsföreningarne farhågor för den skadliga konkurrens, som kunde komma att uppstå mellan de tillämnade samlingarne och de redan i Vexjö och Kalmar befintliga. Alla voro dock ense i att önska företaget önskvärd framgång. Emellertid blef saken uppskjuten till ett följande möte, vid hvilket ($\frac{11}{10}$) tre ledamöter utsågos att deltaga i den af de Skånska landskapens historiska förening utsedda komiteen. Dessa tre voro docenten] Axel Kock, kandidaten C. M. Oldin och kandidat N. Olseni. Vid möte $\frac{16}{11}$ fattades formligt beslut att antaga förslaget om Kulturhistoriska föreningens stiftande, godkändes stadgarne och blefvo till ledamöter i styrelsen utsedde, jemte de bägge medlemmarna af komitéen docenten A. Kock och kandidat N. Olseni, äfven professor C. W. Blomstrand och studeranden G. J:son Karlin. De antagna stadgarne bestämde enligt formulering af De skånska landskapens historiska förening, att vid Kulturhistoriska föreningens upplösning samlingarne skulle öfverlemnas till vård och förfogande åt de stiftande föreningarne, men om ingen af dem ansåge sig kunna dessa emottaga, skulle de såsom gåfva öfverlemnas åt offentlig institution i Lund.

och hvar till den sjelf gjort begynnelsen. När, vid sidan här af, Lunds Universitets Historiska Museum alltjemt fortsätter och eggar en upplyst vård åt den skatt af forntida minnen, som här blifvit samlad alltsedan Kilian Stobæi och Sven Lagerbrings dagar — af ingen mera ökad än af Sven Nilsson, — så kan det väl sägas att för dessa områden blifvit sörjdt på ett sådant sätt, att den rent historiska uppgiften nu måste vara den som träder i förgrunden.

Ty om vår förening bland sina ändamål upptager:

att vårda Skånes fornlemningar och bekantgöra sådant, som kan bidraga att sprida ljus öfver Skånes forntid, dess folklif och landskapsmål.

har den också satt för sig en annan uppgift, den,

att väcka och underhålla intresset för Skånes historia genom utgifvande af arbeten och handlingar, äldre och nyare, som upplysa Skånes politiska, kyrkliga och kulturhistoriska förhållanden.

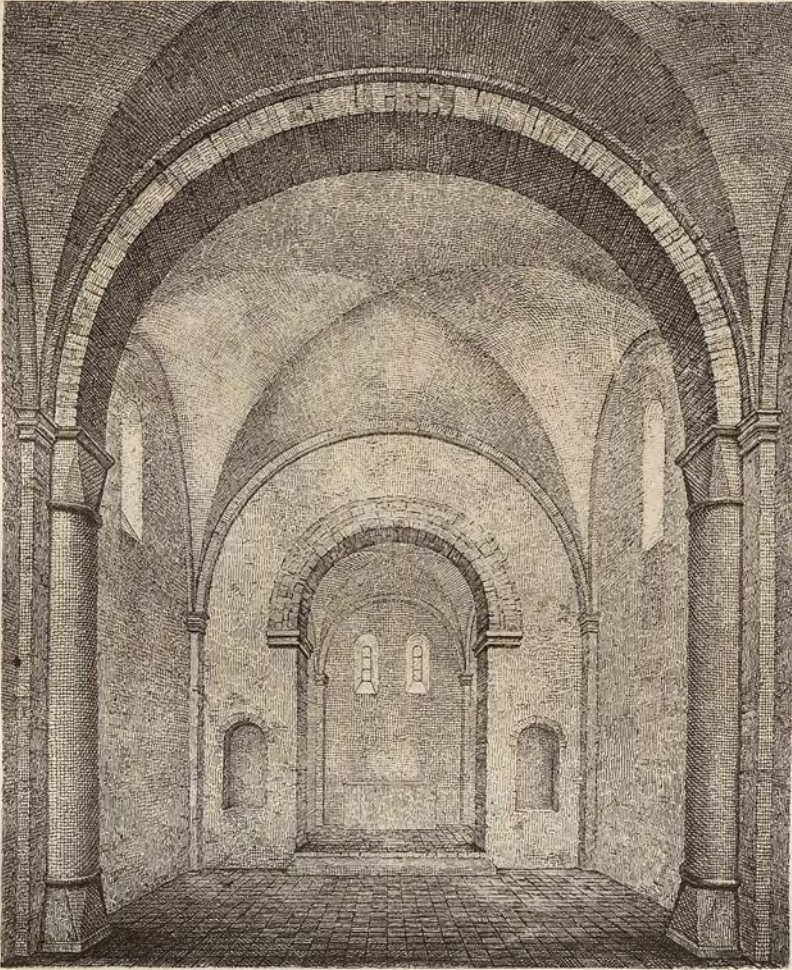
Genom den arbetets fördelning, som genomförts, kan *De Skånska landskapens förening* friare egna sig åt denna historiska uppgift, och vi sluta med att inbjuda dess medlemmar att hvar i sin mån medverka till detta arbete för våra landskaps, det gamla Skånelands, historia. Det ligger häri ett vädjande till på engång hembygds kärlek och oegennyttia, enär Föreningen ej haft eller har att erbjuda författarearvoden.

* * *

År 1876, då tvåhundra års minnet af slaget vid Lund firades, ställde sig Föreningen i spetsen för resandet af ett minnesmärke öfver händelsen. Detta *Minnesmärke på slagfältet vid Lund* utfördes 1882. Vi skola i ett följande häfte åt detta egna en särskild framställning.

Martin Weibull.

Gumlösa Kyrka,

den 26 Oktober 1191—den 26 Oktober 1891.

Man kan ej säga, att Skåne 1891 otacksamt lät den dag gå förbi, som mer än någon annan hugfäster minnet af den man, hvilken står i förgrunden af dess medeltidshistoria, erkebiskop Absalon. Tvärtom, denna dag blef då, såvidt man vet, för första gången firad och det på ett sådant sätt, att deraf klart framlyser, huru i våra dagar, när ett djupare historiskt medvetande vaknat, de skånska landskapen begynt att känna sig solidariska med sin historia i dess helhet.

Det har väl funnits en tid — och den ligger ej så långt i fjärran — då för Skånes innebyggare dess historia började först med 1658, Roeskildefredens år, då hvad som gått förut, den danska tiden, betraktades som något främmande, i hvilket man ej synnerligen ville fördjupa sig. Sverige hade så uteslutande trädt i förgrunden, att det skymde bort den rika lott, som de skånska landskapen ega i Danmarks minnen före 1658. Denna tidsskranka för minnet är i våra dagar att betrakta som fallen. Liksom det exklusiva, som så länge vidlådt den protestantiska kyrkan, ej längre hindrade vår kyrkas män att vid den kyrkofest, som firades i Gumlösa 1891, hedra den katolske erkebiskopens minne i det tempel, han engång invigt, så föll det sig också helt naturligt, att den store mannen, som i Danmarks och Skånes historia under Valdemarernas tidsålder varit af en så utomordentlig betydelse för land och folk, äfven i folkmedvetandet trädde in i sina naturliga och oförytterliga rättigheter. Ett uttryck åt denna stämning gaf Skånes förnämsta pressorgan, Sydsvenska Dagbladet, genom en ledande artikel för den 26 oktober 1891, i hvilken alla hufvudsynpunkter för uppfattningen i sjelfva verket äro sammanfattade och som vi därför här återgifva:

Sjuhundra år äro i dag förflutna, sedan i våra bygder ett Herrans hus blef invigdt, om hvilket Brunius i Skånes konsthistoria har yttrat "att högst få, kanske intet motstycke dertill i

Norden kan framtes". Det är *Gumlösa kyrka* uppe i det nordliga Skåne i midten af Helgeåbäckenet vid Almaåns vackra strand. Hon blef invigd den 26 Oktober 1191. Och af hvem? Af vår medeltidshistorias störste man, af ingen mindre än erkebiskop Absalon. Han hade dragit dit upp från sitt kyrkliga residens, detta Lund, som då var Danmarks hufvudstad. Han förrättade sjelf invigningen och han biträdades vid denna heliga handling af Norges erkebiskop, den blinde Erik af Trondhjem, som i kung Sverres dagar flyktande undan sitt fosterlands eviga oro och partiväsen lefde såsom Absalons gäst i Lund och der plägade gifva uttryck åt sin bitterhet genom att från domkyrkans högaltare hvarje söndag lysa bannet öfver sin förhatade kung. Han biträdades också i denna heliga handling af densamme svenske biskop Stenar i Vexjö, hvilken en gång varit biskop i Linköping, men full af harm öfver att ej hafva blifvit Sveriges förste erkebiskop i Upsala (1164), nedlagt sin kräkla och i stället, under Absalon såsom Sveriges primas, ur Linköpings stift utsöndrat Småland som ett stift för sig, med biskopssäte i Vexjö. — Hvilken underlig händelsernas sammanledning, att vid denna kyrkoinvigning 1191 för sju århundraden sedan uppe i dessa ensliga skogsbygder på de gamla gränserna mellan rikena, som så ofta blodats af de inbördes krigen mellan våra folk, den nordiska kyrkans enhet dock så klart skulle framträda! Det lånar åt denna tempelinvigning liksom en högre dager.

Den store kyrkofursten, som, mera sina konungars jemlike och vän än deras undersåte, då förde Lunds erkekräkla, hade annars så mången gång styrt sin väg söderut till korsledning för att omvända hedniska vunder på Östersjöns kuster, han hade också bytt sin kräkla mot svärdet, när det gälde att tukta den mot kyrkan uppstudsiga allmogen i hans eget stift. Men nu var för honom de yttre och inre stridernas tid förbi: han kunde nu egna sig åt hvad som i verkligheten synes hafva varit mest öfverensstämmande med hans innersta natur: det fredliga arbetet för Kristi kyrka, hvilket i trots af all den vantro, hvarmed detta tidevarfs kristendom var bemängd, dock var densamma som arbetet i kulturrens tjenst. Efter det mördande slaget vid Dysie bro 1181, der just de stridbaraste af hans stiftsbor, nordskåningar och halländingar, blifvit böjda, och den oblodiga segern vid Lomma å följande året, der de andra skåningarne kastat sina vapen och

räddat sig genom flykten, hade allmogen från Brömsån till Göta elf återgått till lydnad. År 1185, efter mer än 20 års strider, var det sista tåget mot vendarerna segerrikt slutadt. De anspråk på länsrätt öfver det södra Skandinavien, hvilkas erkännande skulle utsträckt det tyska kejsarrikets gränser under dess glanstid i Fredrik Barbarossas dagar från Danevirkemuren till Smålands och Vestergötlands gränser, äfven dessa voro lyckligt afvisade af och genom Absalon.

Då är det, som man ser den store mannen lugnt försaka krigarens och härförarens lagrar och i stället vända sig till sitt stifts, sitt lands inre utveckling, inre förkofran. Då inträder det skifte af hans lefnad, under hvilket han bringar de kyrkliga inrättningarna inom erkestiftet och Danmark till full samklang med den öfriga europeiska kyrkan, och så visst som under tidens allmänna förhållanden detta i alla andra land varit ett framsteg, så också här. Det framgår tydligt af den kunskap om dessa tider, som hunnit till oss. Under den tiden är det också som i dessa landskap, hvilka sammanhöllos af Skånes lag och erkebiskoparnes kräkla, de många stenkyrkorna i romansk stil resa sig, hvilka ersätta de äldre träkyrkor, till antalet 300, som redan i slutet af det 11:te århundradet omtalas af Adam af Bremen. Endast i det egentliga Skåne kan det räknas ej mindre än 80 sådana romanska stenkyrkor, uppförda under det 12:te århundradet. Det blef en period för kyrkobyggnad, sådan som i våra dagar för jernvägsbyggnad. Tegelbränningen infördes då först hos oss. Det var tidens stora uppfinning: på den blyplåt, hvilken nedlades i Valdemar den stores graf i Ringsted 1182, inristades bland hans bedrifter, att han af "bränd sten" byggt Danevirkes mur.

Af dessa kyrkor, hvilkas uppförande helt enkelt varit en omöjlighet, derest icke tiondets införande föregått (ty ej blott kyrkotiondet, utan äfven biskopstiondet, användes i denna tid just till dessa kyrkliga ändamål), hafva de flesta stått qvar in i våra dagar och många qvarstå ännu; mer än tjugo slägtled efter hvarandra hafva i dem samlats för att bedja till sina fäders gud. Befolkningens tillväxt har dock mångenstädes gjort dessa medeltidens verk för trånga och när man sökt lämpa dem efter andra tiders behof och smak, har vanställandet oftast gått hand i hand dermed. Men den lilla kyrkan deruppe i Helgeåbäckenet vid Almaåns vackra strand, vår äldsta byggnad af tegel, har, fast van-

ställd äfven hon genom en stillös tillbyggnad såväl som genom inre prål, dock i stort sedt ej kunnat förlora sin ädla, allvarliga grundkarakter, sina arkitektoniska liniers renhet och det äkta historiska konstverkets harmoniska enhet. Hon är vid sidan af Glimminge hus, af Helsingborgs Kärna och af Lunds domkyrka Skånes mest tilldragande byggnadsminne. Hon är också en af de få byggnader från den äldre medeltiden, hvars data vi med säkerhet känna, ty ända till 1669 fans i kyrkan förvarad en pergamentsurkund härom, samtidig med invigningen. En afskrift är qvar, och af denna visar sig, att byggherren är Trugot Ketilsun, en jorddrott, som väl sannolikt var bofast i sjelfva Gumlösa. Att Absalon med råd och dåd bistått honom vid utförandet af hans fromma verk, derom vittnar bäst, att denna kyrka i stilens alla detaljer liknar den herrliga klosterkyrkan i Sorö, hvilken Absalon lät uppföra till grafkyrka åt sig sjelf och Hvidernas släkt. Der hvilar den store kyrkofursten, sedan 1201, hans dödsår, och der vårdar Danmark tacksamt hans graf; men för Skåne förvarar Gumlösa kyrka minnet af Absalons och Valdemarernas tid, dess danska storhetstid.

I dag firas deruppe i Göingebygden med enkel högtidlighet den minnesvärda dagen. Menigheten strömmar från skilda trakter samman till sin gamla helgedom. Kyrkoherden E. Flygare är den, hvilken af biskop Flensburg, vid hinder för honom sjelf, erhållit uppdraget att leda den kyrkliga akten och hålla minnestalet. De skånska landskapens historiska förening utdelar vid tillfället en minnesskrift, och på Sinclairsholm, hvars sockenkyrka Gumlösa är, öfvar kabinettskammarherren friherre Fredrik Gyllenkrook, icke ovanligt, en engelsk squires gästfrihet.

* * *

Den första och bästa förberedelsen till denna minnesfest hade varit att åt den gamla helgedomen återgifva så mycket som möjligt af dess forna utseende, i hvarje fall åtminstone bringa senare tillsatser i någon harmoni med det hela. Ty under de sju hundra år, som förflutit sedan invigningsdagen 1191, hade byggnaden ej kunnat undgå en del förändringar, ja äfven vanställning.

På södra sidan hade sålunda, när mot slutet af förra århundradet församlingen ej mera kunde rymmas i kyrkan, en rå, fullkomligt stillös tillbyggnad blifvit uppförd, hvilken på vanställande sätt

bryter långhusets södra vägg. Fönsteröppningarna hade i sin tid blifvit utvidgade för att insläppa dager; med en dragning åt spetsbåge hade de då förlorat sin rena romanska prägel. Ej mindre korbbyggnadens än tornets gafflar hade fått en annan anordning än den ursprungliga, då tinnarne — hvilka från början ej funnits — blifvit uppförda. Detta i fråga om det yttre.

I fråga om det inre voro förändringarna ännu mera i ögonen fallande. Reformationstiden hade, här som annorstädes, i sin protest mot den katolska kulten sorgfälligt undanröjt allt, som kunde draga uppmärksamheten från hvad den ansåg som gudstjenstens väsentliga: ordets predikande. Den hade aflägsnat färg och bild, hvitmenat både väggar och tak. Renässans och rokokoko hade trängt upp äfven i denna bortglömda vrå af verlden och der inrättat sig efter sin smak med en orgelläktare från 1600:talet och en hela norra långväggen upptagande herrskapsläktare från 1700:talet. Från samma tid daterade sig äfven den hvitmålade höga stolsinredningen på golvet för gemene man, predikstolen samt en altarbbyggnad i den mest utsväfvande barockstil, hvilken nästan helt och hållet uppfyllde det lilla koret. Denna brokiga rumuppfyllande utstyrel hindrade, så att säga, att urskilja och uppfatta de arkitektoniska linierna.

Visserligen skulle nu ur rent arkeologisk synpunkt mången ansett ett fullständigt återställande hafva varit det lämpligaste förfarings sättet. Men då hade också en ny kyrka måst byggas åt församlingen. Då hade det gamla templet måst tänkas bevaradt uteslutande som konstminne, utan att begagnas för gudstjensten. Och hvem skulle hafva byggt den nya kyrkan? Hvem skulle hafva underhållit den gamla? Sverige trycker ej som Italien stämpeln af "monumento nazionale" på sina byggnadsminnen, för att sedan underhålla dem på statens bekostnad. Ett sådant sätt att återställa fullkomlig stilrenhet var sålunda här från början uteslutet. Och dessutom, manne det i fråga om kyrkobyggnaden är så absolut riktigt att undanröjda hvarje spår af de släktled, hvilka efter hvarandra begagnat en kyrka såsom sin helgedom? Är det t. ex. riktigt att skoningslöst bortröjda alla minnen, som efterföljande släkten satt öfver sina döda i tider, då kyrkan öppnade sig äfven för de döde? Hör det icke snarare med till det fulla, rika intrycket af en dylik kyrklig helgedom att se tiderna liksom växa samman under tempelhalvfen? Från denna synpunkt sedt kan man ej annat än beklaga det myckna ofog, som i senaste mansåldrar drifvits vid kyrkliga s. k. restaurationer. De hafva allt för ofta röjt en brist på äkta historiskt sinne, hvilken icke heller ersatts genom historisk bildning. Skåne har, såsom vi nogsamt känna, särskildt varit utsatt för dessa "restaurationer". I våra kyrkor hafva vi blifvit plundrade på våra minnen.

Här kunde emellertid, som sagdt, från början ej vara fråga om ett dylikt återställande. Här var frågan att låta de arkitektoniska linierna fullständigt komma till sin rätt, men låta allt blifva kvar som, utan att störa intrycket af det hela, kunde rymmas inom dem. Efter denna grundsats har också vid detta återställande förfarits. Uppgiften fordrade både arkeologisk insigt och konstnärlig takt och smak.*)

Och denna uppgift har på ett tillfredsställande sätt blifvit löst. Derom kunde nu vid minnesfesten en hvar öfvertyga sig. Kabinettskammarherren friherre Gyllenkrook har utfövat ledningen vid arbetet och öfvervakat dess utförande. Den artist, hvilken utfört Lunds domkyrkas hvalfmålningar, Svante Thulin, har här lemnat ett nytt prof af insigt och takt i fråga om kyrklig utsmyckning.

Den första, man kan väl säga sjelfva grundförändringen var den, att golvet blef sänkt till sin ursprungliga nivå och att derigenom byggnadens rätta inre proportioner återställdes. Det upptäcktes nämligen, att golfplanet under tidernas lopp blifvit höjdt genom påläggning af det ena lagret golfstenar öfver det andra. Dessa borttogos, och då befans att en trappa af fem steg ursprungligen ledt upp från kyrkan till koret. Denna trappa är nu återställd. Väggar och hvalfbågar befriades från rapping och hvitmening och visa nu murstenarnes röda yta med glättade fogar. Hvalfven vitströkos; i koret och öfre delen af skeppet synas liljeknoppar sirade i rött. De stängda, hvitmålade bänkarne på golvet, hela denna misspyrdande inredning, som belamrade denna kyrka som så många andra finnes nu icke mera: den är ersatt genom stilfulla, i golvet radvis fästa fristående stolar af mörkbetsad bok, försedda med utskärningar. Den stora herrskapsläktaren, som upptog hela norra sidan, har blifvit inskränkt till måttliga förhållanden: blott en tredjedel af den kvarstår. Altarbyggnaden från barocktiden, som så starkt belamrade den knappast sju alnar i kvadrat upptagande korbyggnaden, har befriats från sina öfverdrifter, och man bemärker nu bättre än förr den konstskicklighet, hvarmed detta arbete onekligen är utfördt. Den svåra uppgiften att behandla altarbyggnad, läktare och predikstol, så att de ej verkade störande inom den romanska byggnadens linier har på ett särdeles lyckligt sätt blifvit löst. Lekman och konstforskare äro lika tillfredsställda deraf. Orgelläktaren i mörkt och guld, sidoläktaren i ljust och silver, predikstolen i annan nyans af samma ljusa färg med guld, altaret i hvitt och guld med grönt

* Vid det möte, som den Skånska arkeologklubben höll i Kristianstad under sommaren 1891, i hvilket riksantikvaren Hildebrand deltog, besökte den på inbjudning af sin medlem, kabinettskammarherren friherre Fr. Gyllenkrook, Gumlösa kyrka. De åsigtger om dess återställande, som der vid tillfället framställdes i ofvan angifna syftning, delades af dess medlemmar.

och rödt göra en färgverkan mot hvalf och väggar, som är helt enkelt ypperlig. Den södra tillbyggnaden, i sig sjelf så vanställande, har genom den färgbehandling den undergått så mycket som möjligt upphört att bemärkas. Den har ljust anstrukna väggar, läktaren hvitmålad. Ej det aflägsnaste försök är gjordt att bringa den i sammanhang med sjelfva kyrkan, men väl att få den till att liksom utplåna sig sjelf.

Och liksom i det inre, så har kyrkan äfven i det yttre återfått sina rätta förhållanden. Det bemärktes att liksom golfvet i kyrkans inre blifvit höjd, så hade också marken utomkring vid kyrkomuren ganska ansenligt höjt sig. Men sockeln har nu blifvit blottad, och kyrkan har dermed liksom vuxit. Hon förefaller ej mera så liten som förr, der hon står på den trädbevuxna kullen med grafvarne omkring sig, blickande ut öfver Almaåns dal.

När detta utgräfningsarbete vid kyrkomurens fot blef utfördt, upptäcktes talrika lemningar af kol och smält metall. Hade väl kyrkan under sin sjuhundraåriga historia någon gång undergått eld och brand? Derom kände man ingenting till. Det är dock så, och det fäster vid kyrkan deruppe i Göingelandet erinringen om ett annat af den nordiska häfdens stora namn.

* * *

Festdagen var inne, en mild höstdag i oktober, sådan som på vår halfö endast Skåne ser den. Solen lade sitt guld öfver det leende landskapet, denna dal med skogklädd rand i söder, öfver hvilken Helleberga backe, symmetrisk — ett Kinnekulle i smått — reser sig liksom på en konstnårs bud, beherrskande det hela och städse dragande blicken till sig. I dalen ringlar Almaån som en silfverstrimma genom de grönskande ängarne, de fruktbara fälten. Absalons och Trugot Ketilssons kyrka står på sin grafkulle vid dess strand och blickar liksom drömmande in i denna milda höstliga, till hvila gående naturverld. Hon bildar, der hon står bland träden med de gulnade fallande löfven, en hjärt motsats till den eviga vexlingen och förändringen utomkring henne. På sin invigningsdag och sedan under långa århundraden såg hon dessa fält såsom ofruktbara sumpar och kärr; djupa skogar täckte landet och satte gräns för odlingen. Men sumparne och kärren finnas icke mera. Skogen har dragit sig bort till synkretsens rand; den sätter ej mera hinder för odlingen, den är odlad sjelf. Vid foten af dessa murar hafva tjugoen menniskoåldrar sjunkit samman: slägtleden hafva samlats der, alltjämt samlas nya slägtled der. Sjelfva kulten inom hennes murar är en annan. Då var det helgondyrkan och relikcult, icke kristendom i sin renhet, men, fast bemängd med vidskepelse och vantro, ändock kristendom. Dess kärna fans. Äfven de äldste och högst begåfvade inom folket fattade henne

i denna form. Nya tider hafva kommit med nya hot. Förnekelsen af det eviga, dyrkan af det timliga, menniskokulten — all hedendoms väsen och kärna — har stigit upp ånyo. Men den gamla kyrkan står qvar förnyad, och hon bjöd på sin invigningsdag ett lifsens ord åt hvem som ville komma.

Hennes invigningsdag — huru långt förer oss ej denna erinring bort i tiderna! 1191 — det var det år, då Richard Lejonhjerter stod framför Acre och återvann det från de otrogne. Några år förut hade Jerusalem fallit i deras händer. Ryktet derom hade som en löpeld gått öfver Europa. Det var i korstågens tidsålder.

* * *

Klockorna ringde från tornet. Församlingen vandrade upp till sin kyrka. Från när och fjerran kommo främlingar. Det blef flera än kyrkan väl kunde rymma. *)

Tre prester i mess-skrud hade trätt för altaret, medan psalmen 326 blef sjungen af församlingen. En vexelsång begynte der- efter. Liturgen sjöng:

*Herre jag har din boning kär.
Halleluja.*

Kören svarade:

*Och det rum der din ära bor.
Halleluja.*

Liturgen:

*Herre Gud, var med oss.
Halleluja.*

Kören svarade: *Såsom han varit med våra fäder.*

Halleluja.

När vexelsången slutat, lästes en tacksägelsebön. Liturgen läste derefter Psaltaren 84: 2—9 och Efes. 2: 17—22. Deremellan sjöng församlingen Sv. Ps. 63: 13—15 och slöt med Sv. Ps. 324: 3—4.

Kyrkoherden *Edvard Flyggare* intog nu platsen framför altaret och höll derifrån minnstalet. **)

*) Till det deltagande af befolkningen, hvarmed festen blef firad, svara väl följande ord af en författare, C. O. Arcadius, som vuxit upp i dessa bygder och som fullgjort en pietetspligt genom skriften: *Gumlösa kyrka. Ett sjuhundra års minne*: "Den betydelse, som Absalon genom denna högtid för nofra Skåne gaf åt kyrkan, har icke under seklernas lopp alldeles utplånats. Ännu alltjemt är en prägel af förnadsbjudande helgd i folkmedvetandet förbunden med densamma."

**) Talet är tryckt under titel: *Minnestal, hållet vid gudstjenst i Gumlösa kyrka sjundraårsdagen efter kyrkans invigning*. 8:o. Lund 1891.

Jag vill tänka på Herrans gärningar, jag vill tänka på dina under från fordومتida, dessa Asafs ord (77 Ps.) vid erinringen af den Heliges gång genom hans folks historia hade talaren tagit till inledning för den minnets gudstjenst handling, åt hvilken han egnade stunden.

Ur en skildring i korta drag af det tolfte århundradet och de lifstankar, som uppburo detta, lät han bilden af Absalon framträda såsom, mer än någon annan man i Norden, typen för detta tidevarf i dess både andliga och verldsliga storhetssträfanden. Saxos värtaliga ord om den store mannen, som han — Absalons klerk och förtrogne —, odödliggjort i sin krönikebok, bildade grundvalen för den teckning, hvilken här uppdrogs af den andlige värtalaren ur päre Loysons skola. Han följde Absalon fram till den dag, då han med den norske erkebiskop Erik och den svenske biskop Stenar vid sin sida stod i detta kor för att förrätta invigningsakten.

”Så ”glänste de då för altaret”, för att begagna Saxos språk, slöt talaren sin skildring, dessa trenne medeltidsbiskopar i sina rika skrudar. Tända ljus och gyllene käril lyste från den helga platsen och de hemlighetsfulla relikerna voro utställda mellan dessa. Korgossar svängde rökelsekar, hvilkas lätta moln med den latinska messans entoniga sång stego upp mot tempelhalvvet. Och hit, just till denna plats, där gallerporten mellan prästernas och lekmännens kyrka hängde på dessa rostiga järnhakar, som ännu sitta fast i muren, hit trädde han förvisso fram den väldige Absalon och talade allvarets och den manliga gudsfruktans kraftiga språk till det församlade folket. Det är mig i denna stund som om jag kände golfstenen varm efter hans fot, och efter hans mäktiga stämma förnumme ett eko, som glömt sig kvar vid de der väggpelarnes kapitåler, hvilka i dessa dagar blottats undan seklers damm och kalk. Ty varm var han den gamle, hans hjärta brann af kärlek till fosterland och kristen kyrka; och i de tankar, som hvälfde sig under hans panna och bröto fram i hans stål klingande tal, fanns något af en andekraft, hvars spår genom tiderna förgängelsens makter icke helt hunnit utplåna.”*)

Från det förflutna öfvergick han derpå till det närvarande, vår egen tid. Sedd ifrån denna var medeltiden, katolicismen, ett led i mensklighetens uppfostringshistoria och hade såsom ett sådant sitt berättigande, men den var blott en öfvergångsform till protestantismens högre, mera förändligade kristendomsuppfattning.

*) Vi begagna platsen för en historisk anmärkning. När Absalon af talaren här nämnes ”den gamle”, är detta berättigadt, ty han var då 63 år gammal. Han var född 1128 och det är ej oantagligt, att han just under dessa dagar i Gumlösa firade den 64:de födelsedagen. Sannolikt har han nämligen varit född på Absalonsdagen, d. v. s. den 30 oktober; derur har man troligen att förklara det ovanliga namn han bar. *Axel Hvide* tillhör poesien, ej historien.

Nazareerns rike blef då ett rike af denna verlden och därför bleknade dess storhetsglans, när den germanske munken, när Luther stod upp och slog det stora slaget icke på blodigt sätt, men på sitt kristnade samvetes heliga mark, i djupet af sin lidande, men i Jesu Kristi namn segrande själ. Han gaf församlingen sin bibel tillbaka. Och kristnad samvetsfrihet och kristnad tankefrihet började bygga upp den nya tiden i vårt släktes historia. De nordiska folken stodo redo att mottaga reformationen, men de mottogo den så, "att vi här uppe i Norden icke höra till dessa bildstormare, som lysa hela den förreformatoriska tiden i bann och vilja utplåna hvarje spår af dess tillvaro".

Med en hänvisning till allt det oskattbara goda, som kyrkoreformationen fört med sig, och med uppmaning till själfpröfning, om detta goda också rätt brukas, slöt han sitt föredrag, samlande alla till bön och tacksägelse.

Derefter blef en kantat sjungen med ord af E. G. Eckerbom och ton af C. Kempff, hvarpå församlingen reste sig och sjöng psalmen:

Nu tackar Gud allt folk.

Dermed var denna för deltagarne oförgätliga kyrkofest slutad, hvilken ej heller saknat en allmännare betydelse.

*
*
*

Vid tillfället utdelade de skånska landskapens historiska förening skriften: *Gumlösa kyrka, ett sjuhundra års minne*. Men det arbete, som egentligen först fäst en allmännare uppmärksamhet vid Gumlösa kyrka, hvarigenom hon efter Brunii kortfattade teckning blifvit så att säga upptäckt och inregistrerad i vår konsthistoria, professor J. Kornerups afhandling: *Gumlösa Kirke i Skaane*, var fortfarande lika svårtillgänglig för dem, hvilka på denna sidan Sundet följa det gamla Danmarks historia. *) Professor Kornerup har emellertid benäget tillåtit dess återutgifvande, och vi glädja oss åt att avsluta denna skildring genom att här meddela den såsom Danmarks bidrag till minnesfesten den 26 oktober 1891.

*) Kornerups afhandling är tryckt i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1866. Han öppnar med denna afhandling den rad af utmärkta monografier öfver danska kyrkor, som Aarbögerne emottagit af hans hand.

Gumlösa Kirke i Skaane

af J. Kornerup.

De talrige og mærkelige Mindesmærker, man møder ved ethvert Skridt i Skaane, fremkalde hos den danske Reisende Erindringen ikke alene om den Tid for lidt over 200 Aar siden, da dette Land endnu var en af de bedste Ædelstene i Danmarks Krone, men ogsaa om hine fjerne Tider, da vort Fædreland stod i sin bedste Ungdomskraft og Glands: Valdemarernes Dage. Thi Navne som Valdemar den Førstes, Dronning Sophias, Erkebiskop Eskils, Absalons og Anders Sunesøns knytte sig til endnu eksisterende Mindesmærker og leve tildeels endnu paa disse Steder i den gammel-danske Almues Erindring.

Allerede i det 11te Aarhundrede, da Adam af Bremen besøgte Skaane, havde denne Provinds 300 Kirker, det dobbelte Antal af hvad Sjælland paa den Tid var i Besiddelse af*). Af Kirkebygninger fra hiin Tid er det imidlertid nu vanskeligt at paavise nogen, med Undtagelse af Skaanes ældste Bygning, Helligkorskirken i Dalby; thi de første Kirker vare næsten alle paa gammel nordisk Viis opførte af Træ og bleve fra det 12te Aarhundrede af efterhaanden ombyttede med Steenkirker, som endnu staae. Høiere oppe i Sverig fandtes derimod for kort siden adskillige og findes endnu, ligesom i Norge, enkelte ældgamle Trækirker**). Kort efter Adam af Bremens Besøg paabegyndtes med Knud den Helliges Understøttelse Opførelsen af Lunds herlige Domkirke, der snart skulde blive Sædet for Nordens Overhyrde.

Erkebiskoppernes Ophold i Skaane er vistnok en af de Omstændigheder, som især have bidraget til Provindsens Glands i den katolske Tid og dens Rigdom paa smukke Kirker. Iveren for Kirkens Forherligelse ved disse Bygningers Opførelse kom imidlertid

*) Adam af Bremens Kirkehistorie ved P. W. Christensen. Sid. 181.

***) C. G. Brunius: "Konstanteckningar under en resa år 1849" See Beskrivelsen af den gamle Trækirke i Kalfsvik i Nærheden af Vexjö. Sid. 643.

til at hvile tungt paa det menige Folk, som i den Grad blev bebyrdet med at hugge Steen og Tømmer, bringe Materialet igjennem næsten ufremkommelige Egne og hjælpe til ved Bygningsarbejdet, at de bekjendte blodige Opstande af Bønderne imod Erkebiskoppen 1180 og 1182 derved tildeels fremkaldtes. Den i Sandhed beundringsværdige Virksomhed, som det 12te Aarhundrede udviklede i Bygningskonsten, havde saaledes ogsaa sin mørke Side, som man kan være vis paa ikke er fremhævet af Datidens geistlige Forfattere.

Skaane var fremfor det øvrige Danmark forsynet med et særdeles smukt Bygningsmiddel, Sandstenen, som brødes paa flere Steder, navnlig ved Hør Nord for Ringsøen. Vi finde derfor, at flere af de ældste Kirker ere opførte af veltilhugne Sandstensquadre, f. Ex. Kryptkirken i Dalby, Lunds Domkirke, Kirken i Hør, Strø Kirke i Vester Gynge Herred og Væ Kirke ved Christianstad*). Men ogsaa af Granit ere mange af disse Bygninger opførte, og i det sydlige Skaane har man ligesom paa Sjælland anvendt Kalktuf ("Fraadsteen") og Kridtsteen. Mærkeligt nok ere de ældre Kirker ofte opførte af et langt omhyggeligere forarbejdet Materiale end de yngre, et Forhold, som især viser sig tydeligt ved Soklens Behandling. Det synes næsten som om Folket har mistet Taalmodigheden og er blevet træt af det haarde Arbejde, at hugge Steen. Man indskrænkede sig derfor til at hugge de Quadre, der vare aldeles nødvendige for at skaffe Bygningens Hjørner og Buer Fasthed, Alle Mellemlum bleve da byggede af mindre vel tilhugne Steen; hvor det var Kamp blev den kun flækket eller hvad man i Sverrig kalder "tuktad".

Der intraadte derfor en betydelig Lettelse da man i Midten af det 12te Aarhundrede lærte brænde Mursteen af Leret. Hvilken Vægt Datiden lagde paa denne nye Konst fremlyser ved mange Leiligheder. Vi læse saaledes paa den i Valdemar den Førstes Grav i Ringsted fundne Blyplade anført imellem Kongens udmærkede Gjæringer, at han byggede Danevirke og Taarnet paa Sprogø af "brændte Mursteen", som det i Originalen hedder "e coctis lateribus", hvilke selvsamme Ord bruges af Svend Aagesen, hvor han ligeledes taler om Valdemars Bedrifter.**)

*) C. G. Brupius: Skånes Konsthistoria för Medeltiden.

**) — — — in vallo Danewerch *murum* erexit *lateritum*" Absalons Tegl-

En heel Række anselige Murstensbygninger fremstod derfor i dette Tidsrum, opført med stor Omhu og en vis Pynktelighed i Anvendelsen af det simple men bekvemme Materiale. Man synes derfor ved Betragtningen af disse Bygninger ligesom at kunne ane den Glæde, Datiden har følt ved dette praktiske Fremskridt. Uagtet Murstenen efterhaanden modtog flere Forbedringer og man hyppigere anvendte Profilsteen og Glasseringer, staae dog i det Hele disse ældre Murstenskirkker i arkitektonisk Henseende betydeligt over de yngre. Vi ville her dvæle ved en af Skaanes ældste Murstenskirkker, som er et i flere Henseender mærkeligt Mindesmærke: Gumløse Kirke i Vester Gynge Herred.

Det nordøstlige Skaane, Gynge Herred, er endnu ligesom i gamle Dage for en stor Deel bedækket med tætte Skovstrækninger af Eg, Bøg og Fyr, men den skandinaviske Halvøes Klippenatur begynder allerede her at yttre sig. Skovens Bund er ligesom oversaaet med mægtige Granitstykker og paa enkelte Steder hæver pludselig en Klippevæg sig, medens betydelige Vandløb bruse afsted igjennem Dalene. Naar Skoven og Stenene med Besvær ere ryddede, fremstaae efterhaanden flere og flere Marker, der bære frodig Sæd, som fuldkommen kan maale sig med Sjællands. Den navnkundige Helgeaa gjennemstrømmer Gynge Herred og bærer i de talrige Mindesmærker langs med sine Bredder Vidnesbyrd om sin Betydning i Oldtiden. Fra Vest af optager den den smukke Alma-Aa. Paa en jævn Skraaning ved Bredden af denne Aa og ved siden af Herregaarden Sinclairsholm reiser Gumløse Kirke sig.

Historien har opbevaret os et nøiagtigt Vidnesbyrd om denne Kirkes Alder. Indtil Aaret 1669 gjemtes i Kirken, hæftet paa Chormuren, et gammelt Pergament under Glas med en latinsk Beretning om dens Indvielse, men blev da af Stedets Præst nedtaget, som det hedder, for at forebygge Almuens overtroiske Tilbedelse. Ganske vist bevarer den skaanske Almue endnu den Dag i dag med stor Vedholdenhed mange Erindringer fra Landets katolske Middelalder. Imidlertid lod Præsten Indskriften gjentage paa en Trætavle, som endnu findes der og Langebek optegnede os den paa en endnu varigere Maade*). Paa Dansk lyder denne Indskrift omtrent saaledes:

mester Aage "Acho magister laterum" findes omtalt i hans Testamente. Ser. R. D. Tome V.

*) Ser. R. D. Tome V, pag. 377: "Encenia templi Gumlosiani."

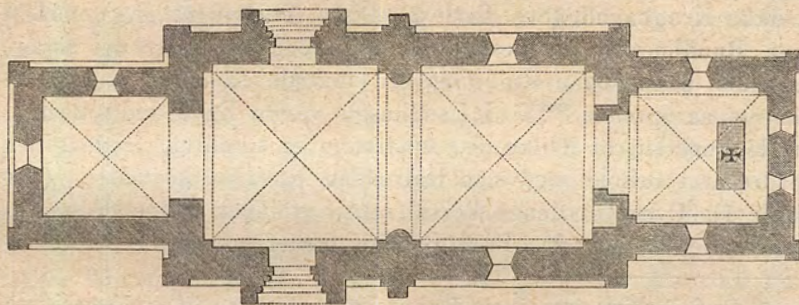
"I Aaret efter Herrens Fødsel 1191 den 26de October blev denne Kirke indviet af Herr Absalon, den ærværdige Erkebiskop i Lund, det apostoliske Sædes Legat, Sverigs Primas, i hans Erkebispedømmes 16de Aar med Bistand af Herr Erik, Biskop af Trondhjem *) og Herr Stenar, Biskop af Vexiø, **) til Ære for vor Herre Jesus Christus og hans ophøjede Moder Jomfru Maria og de salige Apostle Paulus og Mathias og alle Helgene. Men Grundlæggeren af denne Kirke Herr Thrugotus (Trud) Ketilsun foretog sig, tilskyndet af den himmelske Naade, med stor Fromhed at samle Helgenernes Levninger og at anbringe disse Reliquiers Navne paa dette Sted af Væggen. Deres Navne ere følgende: Noget af Herrens Kors. Af den Steen, ovenover hvilken Korset stod, da Herren blev korsfæstet. Af Herrens Gravsteen. Af det Fad, af hvilket Herren spiste ved Nadveren. Noget af den hellige Marias Haar. Af hendes Klæder og af den hellige Johannes Døberens.

*) *Erkebiskop Erik af Nidaros* var Aaret forud, 1190, formedelst Stridigheder med *Kong Sverre* tyet ned til Danmark til Absalon, der tog sig varmt af hans Sag. I Absalons Testamente betænkte han baade Erkebiskop Erik og de 4 andre landflygtige norske Biskopper saavel som Erkebiskoppens Capellan med rige Gaver. I Testamentet hedder det, at Absalon skjænker: "til den ærværdige Herr Erik, Erkebiskop af Nidaros, *der for sin Retsindigheds Skyld er landflygtig*, hundrede Mark Sølv." Endvidere skjænkede han ham en smuk Hest og hans Capellan "Magister Petrus" en med Graaværk foret Kappe. (Testamentum Absalonis Archiepiscopi Lundensis. S. R. D. V.).

**) *Biskop Stenar af Vexiø* hørte til den sverkerske Kongeslægt. Han var først Cisterciensermunk, blev derpaa Biskop i Linkjøping fra 1158 til 1163, men frasagde sig af Vrede over ikke at blive valgt til Erkebiskop i Upsala sit Bispedømme til Fordel for Absalon og til Fortrydelse for den valgte Erkebiskop i Upsala. Derpaa gik Stenar som Munk i Alvastra Kloster, men fortrød det siden og blev ved Slægt og Venners Indflydelse Biskop over Smaaland og Værend 1166. Dog kom han snart i Strid med Biskop Col i Linkjøping og maatte, da denne havde Paven paa sin Side, 1180 forlade sit Stift. Han begav sig til Erkebiskop Absalon i Lund, hvor han blev venligt modtaget og opholdt sig en Tidlang. Paa sit Stifts Bønner kom han dog atter tilbage og styrede det til sin Død, der intraf kort efter Gumløse Kirkes Indvielse, 1192 eller 1193 (*Rhyzelii "Episcopia Sviogothica"* I, 296). Vi see saaledes, at Biskop Stenar har staaet i et nært Forhold til Absalon, hvorfor det er naturligt, at denne, der kaldte sig Primas for Sverig, har anmodet Stenar, der var ham hengiven, om at være nærværende ved Kirkens Indvielse. Ligesom Absalon i det Hele var nidkjær for Kirkens Glands og Værdighed, synes det, som det har været ham magtpaaliggende ogsaa at gjøre denne Kirkefest saa høitidelig som mulig, hvortil tvenne høie Prælaters Nærværelse meget kunde bidrage.

Noget af St. Peder Apostlens Hoved. Noget Skjæg af St. Peder og St. Andreas Apostlen. Af St. Andreas Apostlens, St. Mathæus Apostlens og St. Marcus Evangelistens Sandaler . . . (Herpaa følger endnu en stor Mængde Reliquier, hvoriblandt slutteligen nævnes): . . . Noget af den hellige Margaretha Martyren, som hviler i Roskilde” *).

Vi vende os nu til Undersøgelsen af Kirkebygningen, som endnu i alle sine væsentlige Dele er bevaret, om den end ikke har undgaaet de sædvanlige uheldige Forandringer og faaet en raa Tilbygning på søndre Side. Gumløse Kirke er bygget i reen Rundbuestil og bestaaer af et Langhus, et firkantet Chor med lige Altervæg i Øst og et ligeledes firkantet, temmelig høit Taarn i Vest. Kirken er overhvalvet med Murstenshvælvninger og er heel og holden af een Støbning. (Se hosstaaende Fig. 1).

Kirkens *Langhus* har invendigt en Længde af 19 Alen og 5 Tommer, en Brede af 9 Alen og 3 Tommer og en forholdsvis anseelig Høide af 10 Alen og 9 Tommer fra Gulvet til Midten af Hvælvingen. Man bemærker strax ved det første Blik, at Byg-

*) I Vor Frue Kirke. Se Scr. R. D. Tome V, p. 302: "Relatio de translatione S. Margaretae Roskildensis."

I Høierup Kirke paa Stevns Klint bevares paa en Trætavle en lignende mærkværdig Meddelelse om Kirkens Indvielse i Aaret 1357. Men den oprindelige Kobbertavle er forsvunden. Se Marm. Dan. I, 198. Foruden de tvende nævnte Kirker kjender man i Danmark endnu kun een Kirke, hvis Bygningstid er angivet i en samtidig Indskrift, nemlig Gjellerup Kirke ved Herning i Nørre Jylland, Den er opført 1140. See Marm. Dan. II, 81.

ningen, i Modsætning til hvad der i Almindelighed er Tilfældet med vore Landsbykirker, fra først af har været beregnet paa at bære Hvælvinger. Murene, der ere *massive* *), med en Tykkelse af lidt over 1½ Alen, støttes udvendig paa Midten af Langhuset ved stærke Murstivere og alle Bygningens ydre Hjørner forstærkes ved Pilastre.

Invendig springe tvende kraftige Halvsøiler frem fra Væggen og bære en bred halvrund Gjordbue. Halvsøilernes Kapitæler have skraa Hjørner og nøjagtig den samme eiendommelige Form, som man træffer i de ældre Murstenskirker i Danmark, især i dem, der ere opførte i det 12te Aarhundrede af Skjalm Hvides Slægt **). Søilernes Fodstykker ligne Kapitælerne nedadvendte. (See Tavle 2). Langhusets Rum bedækkes paa hver Side af Gjordbuen af en Krydshvælving, hvis Fodpunkter hvile paa Hjørnepilastre med smukke Kragbaand. (See Tavle 2). Disse Hvælvinger ere opførte i reen Rundbuestil og bestaae af 2 Tøndehvælvinger, der skjære hinanden uden nogen Ribbe og ere murede saaledes, at Murstenene staae opreiste ***). I Langhusets vestre Ende findes 2 rundbuede Portaler, af hvilke den søndre nu er tilmuret, medens den nordre er i Behold med sine Halvsøiler og Hjørnepilastre. (See Tavle 1). Ovenover denne Portal sees Levninger af tvende smalle, rundbuede Vinduer †). Prof. Brunius mener, at ethvert af Lang-

*) Prof. Brunius siger i sin Beskrivelse af Kirken, Skånes Konsthistoria S. 204, at Murene bestaae af en ydre og indre Beklædning med et Mellemfyld af Graasten. Men kort før mit Besøg i Kirken havde man hugget flere Huller tværs igjennem Muren for at anbringe et Anker og den viste sig da, at være helt igjennem af Mursten. Dette er ogsaa ofte Tilfældet med Middelalderens Murstensbygninger og er en af Grundene, hvorfor disse have bevaret saamegen Fasthed. Saaledes ere Roskilde Domkirkes Mure massive, ligeledes Valdemar den Stores Mur paa Danevirke. Dog findes der ogsaa mange Murstensbygninger fra Middelalderen, i hvilke Graasten danne Kjærnen af Muren

**) Saadanne Kapitæler træffes i Roskilde, Ringsted, Sorø, Fjenneslev, Bier-nede, Kallundborg, Uby, Herstedvester, Aarhus, Thorsager, Stubbekjøbing og Løgumkloster. Ogsaa findes de paa Rygen i Bergen Kirke, der er opført af de Danske. See "Ringsted Kirke som Gravsted for den gamle danske Kongeslægt" af J. J. A. Worsaae, pag. 16, og "Kleine Schriften und Studien zur Kunstgeschichte" af Frantz Kugler, I, p. 664, 667 og 670.

***) Altsaa bestaaer Hvælvingen af en heel Steens Mur. De ældre Hvælvinger i Roskilde Domkirke have samme Construction. Ligeledes i Aarhus Domkirke.

†) Ganske lignende Anordninger, hvor 2 smalle Vinduer slutte sig til Por-

husets Quadrater har havt 2 saadanne Vinduer, men dertil kan der ikke paavises noget bestemt Spor. Derimod angive 2 ældre Tegninger af Kirken, der bevares paa Sinclairsholm, den Anbringelse af Vinduer, som sees paa den paa Tavle 1 givne Afbildning af Kirken *).

Triumfbuen er temmelig høi og smal med en halvrund Bue, der hviler paa pyntelige Kragbaand. Denne Rundbue er muret med dobbelte Stik eller Bueslag med en dobbelt Række af Løbere aldeles ligesom Sidebuerne i Sorø Kirke og Portalerne i Kallundborg Kirke, som jo ere samtidige Bygninger. Paa begge Sider ere rundbuede Nicher, der formodentlig have været bestemte til smaae Sidealtere. Ogsaa i Danmark forekomme undertiden i vore Landsbykirker saadanne Nicher til Sidealtere, f. Ex. i Ishøj og Uggerløse i Sjælland, i Romb, Thorsager, Seem og Arrild i Nørrejylland, Ensted i Sønderjylland og i selve Skaane findes der lignende i Færløf og Slågarp Kirker.

Choret er knap 7 Alen i Firkant. Dets Hvælving har nøiagtig samme Konstruktion som Langhusets. I Altervæggen bemærkes tvende smaae rundbuede Vinduer. Det er i Forhold til Bygningstiden mærkeligt, at Kirken ikke har en halvrund Chorslutning, "absis"; men lignende Exempler omtrent fra dette Tidspunkt forekomme i Danmark. Saaledes har den smukke og mærkelige Tirsteds Kirke paa Laaland ogsaa lige Altervæg med 2 Vinduer i Rundbuestil **). Ved Murens Rensning i Sorø Klosterkirke er et rundbuet Vindue af den oprindelige Form med Bueslag med Løber kommet frem paa Choret og viser tydeligt, at det Nederste af Endemuren er gammelt. Altsaa har Sorø Kirke heller ikke havt nogen Chorrunding.

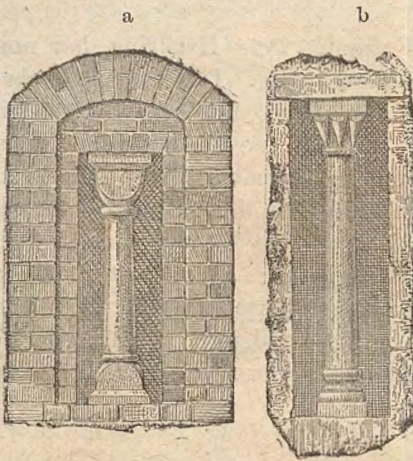
talpartiet, findes i Stokkemark Kirke paa Laaland og fandtes paa Taars Kirke sammesteds forinden denne gamle Kirke blev moderniseret 1859.

*) I C. G. Brunius's, Skånes Konsthistoria Side 207 hedder det: "Kyrkan har i senare åren fått större fönsteröppningar, som erinra om ett slags spetsbågsstil, men hvilka tyvärr ingalunda passa med hennes rena rundbågsstil. Således vittnar allt, hvilket man i senare tider der utfört, om en total obekantskap med fortidens heliga byggnadskonst, hvilket måste beklagas, då fråga är om ett sådant Herrans hus som detta, hvartill *högst få, kånhända intet motstycke kan i Norden framtes.*

***) See Afbildningerne til Traps "Statistisk topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark."

Taarnet i Kirkens vestlige Ende har et indvendigt Rum af $6\frac{1}{2}$ Alen i Firkant, der saaledes er lidt mindre end Chorets. Det staaer i Forbindelse med Langhuset ved en Rundbue, der ligner Triumfbuen. Imod Vest og Nord har der oprindelig været smalle rundbuede Vinduer. Hvælvingen i dette rum er muret paa samme Maade som de andre 3. Naar dertil kommer, at Taarnets Mure sees at være i nøiagtig Murforbindelse, i samme Stil med Pilastrer som det Øvrige, er dets Samtidighed med Kirken udenfor al Tvivl. Taarnet er rankt i sine Forhold og har en Høide af omtrent 29 Alen. Dets Gavle vende tværtimod de ældre Taarnes Sædvane imod Øst og Vest med aftrappede Tinder. Gavlens Nicher have spidse Buer. Disse Forhold bringe mig til den Formodning, at Taarnets Tag og Gavle muligen ere blevne ombyggede. I saa Fald have Gavlene tidligere kun været Spidsgavle

Fig. 2.

og vendt i Syd og Nord. En oprindelig Søjle (Fig. 2, a) af Sandsteen med Tærningkapitæl er anbragt i en Glugge paa den østlige Gavl. En anden gammel Søjle (Fig. 2, b), som har siddet i den modsvarende Glugge imod Vest, men nu er anbragt i en Ladebygning paa Sinclairsholm, er ogsaa af Sandsten med et til det 12te Aarhundrede svarende temmelig eiendommeligt Kapitæl. *)

Afgangen til Taarnet skeer nu igjennem en nyere Dør i dets søndre Mur og ved en Stige igjennem et Hul i den gamle Hvælving. Efter Prof. Brunius's Mening har den oprindelige Opgang været igjennem en muret Vindeltrappe ved Taarnets søndre Mur. Dog ere Sporene heraf ikke tydelige. Derimod er det muligt, at man har haft en udvendig Trætrappe, i Lighed

*) Denna pelare har genom kabinettskamarherren baron Fr. Gyllenkrooks försorg blifvit åter insatt på sin ursprungliga plats.

med hvad der endnu findes ved enkelte skaanske og danske Landsbykirker. (Til Exempel Silfåkra i Skaane og Tillidse paa Laaland).

Kirkens hele indvendige Længde er 34 Alen og dens udvendige $37\frac{1}{4}$ Alen. Dens *Ydre* udmærker sig ved en harmonisk afsluttet Architektur og en smuk Holdning. Forholdene ere meget ranke og Prydelserne anvendte med en vis Sparommelighed, der bidrager til at give dem forhøiet Værd og Betydning. Alle Hjørner af Bygningen ere, hvad der allerede er berørt, støttede af lette Pilastre, der forene sig foroven under Tagskjægget i en meget smuk Frise af dobbelte Rundbuer med net formede Kragsten. Dette Ornament forekommer i Skaane ellers kun paa Sandstensbygninger, f. Ex. Lunds Domkirke og Kir-

Fig. 3.

ken i Væ. Paa Sjælland findes kun den enkelte Rundbuegesims. Paa Laaland og i Slesvig forekommer hyppigt en Gesims af Rundbuer, der krydse hinanden, men den hidrører fra en noget yngre Tid. Imellem Pilastrene løber forneden omkring Bygningen en simpel skraa Sokkel. Gavlene baade paa Langhuset og Choret have tidligere været spidse uden Takker; man seer tydeligt, at disse sidste ere en senere Tilsætning, der ikke er i Murforbindelse med det Oprindelige.

Af *Kirkens Inventarium og Mærkværdigheder* er meget lidet blevet tilbage fra den katholske Tid. Det er allerede omtalt, at Pergamentstavlen med Indvielseakten blev borttagen i 1669. Det vigtigste Stykke, der er tilbage, er den gamle Døbefont, som har havt den ufortjente Skjæbne, at blive kasseret og henstillet i en Krog under Taarnet, medens en hvidmalet Træengel i Rokokostiil, der bærer et Fad, fungerer ved Daaben. Og dog er hiin Døbefont upaatvivlelig fra Absalons Dage og samtidig med Gumløse Kirkes Opførelse. Den er udhuggen i Sandsten i Form af et kolossalt Bæger, der hviler paa et Fodstykke, baaret af Løver, der gabe over Lindorme. Den øverste cylinderformede Deel er prydet med Pilastre og Rundbuer, hvorved forskellige Felter dannes. I disse Felter ere udhuggede temmelig flade Reliefs, forestillende Mariæ Bebudelse, Christi Fødsel, de hellige 3 Konger, der bringe Gaver til Jesusbarnet, (See hosstaaende Fig. 3), Christi Daab og Omskjærelsen. Omkring den forreste knælende Konge læses:

† MISTICA : VOTA : FERVNT : XPM : (Christum) QI :
MVNERE : QVERVNT : *)

*) Då prof. Kornerup 1866 besåg dopfunten, befann sig densamma i sådant skick, att blott denna vers kunde läsas. Men den omvårdnad, som Sinclairsholms egare, kabinettskammarherren baron Fr. Gyllenkrook egnat helgedomen i dess helhet, har äfven kommit funten till del. Och nu, sedan det jernband, som då omgaf funten, blifvit lossadt, visa sig inskrifterna vara en följd af leoninska verser med följande lydelse:

† MITTITVR : E : CELIS : TIBI : VIRGO : VOX : GABRIELIS :
(I svickeln står: MARIA).

SANCTIS : PREFATVM : PARIT : ECCE : PVERPERA : NATV̄ :
(I svicklarna står: IOSEF : IESVS : MARIA).

† DONA : MAGI : DOMINO : DANT : MISTICA : TRES : TRIA : TRINO :
(I svicklarna står: EPIFANIA : DOMINE : IESUS :
ASPER : MELTIOR : BALTACAR).

Dragterne saavel som Stilen i dette interessante Arbeide, vise bestemt hen til det 12te Aarhundredes sidste Halvdel.

Naar Prof. Brunius i sin oftere berorte Beskrivelse af Kirken siger: "Kyrkans grundläggare hvilar i sin sköna helgedom under en enkel grafsten", da er det vel sandsynligt, at Thrugotus Ketilsun efter eget Ønske og Datidens Skik er bleven begravet i sin Kirke, formodentlig foran Alterets Fod. Men naar den høitagede Forfatter omtaler hans simple Ligsten, da beroer dette vistnok paa en Misforstaaelse. Den eneste Ligsteen i Kirken er anbragt i Langhusets vestre Ende og bærer følgende Indskrift med Majuskelbogstaver:

ANNO : DÑI : MCCC : XXX : III : IN : DIE : BARNABE : APLI :
 OBIIT : THRVGOTVS : THOOR : S̄ : C̄ : AIA : REQESCAT :
 IN : PACE.

"I Herrens Aar 1333, paa Apostlen Barnabas' Dag døde Thrugotus Thoorson, hvis Sjæl hvile i Fred"! Altsaa er det rigtignok en Mand ved Navn Thrugotus, som ogsaa kan have hørt til samme Slægt, men Kirkens Grundlægger er det ikke *).

Udenpaa Choret's østlige Muur er indmuret en anseelig Ligsten med Fremstilling af en Ridder i fuld Rustning og hans Hustru. Ridderen har sin Hjelm ved Siden af sig, Damen er iført en lang snæver Kjole og har en Baret paa Hovedet. Nedenunder dem sees en Tavle til Anbringelse af en Indskrift, som imidlertid ikke er bleven hugget. Stilen viser tydelig hen till Midten af det 16de Aarhundrede og naar man slutter fra tvende over Figurerne anbragte Vaabenskjolde med et Grifhoved i det ene og 2 Ørnevinger i det andet, Familierne Grips og Brahes Vaabener, kommer man til den Formodning, at denne Mindesten i sin Tid er hugget for

† MISTICA : VOTA : FERVNT : XP̄M̄ : (Christum) QI : MVNERE :
 QVERVNT :
 A : SENE : PORTATVR : ETAS : QVĒ : CVNCTA : PRECATVR :
 (I svicklarna står: ZIMION : GIESVS)
 PECTVS : HOMO : MVNDA : XP̄C̄ : (Christus) SE : LAVIT : IN : VNDA :
 (I svicklarna står: GIESV : CRISTI, IOHANES,
 FOVE : GIERHI).

Utg:s anm.

*) En Deel af denne Steen er dækket med et Fodstykke for Kirkebænkene, men Indskriften er suppleret efter en Tegning af Stenen, som gjemmes paa Sinclairsholm. Dog er Aarstal og Navn synligt.

Birger Nielsen (Grip), Friherre til Winäs, Ridder, svensk Rigsraad, Statholder i Smaaland fra 1531 til 1559 † 1571 og hans Hustru Fru Brita Brahe *).

Det staaer endnu tilbage noget nærmere at omtale Kirkens Materiale, som allerede i det Foregaaende er berørt. *Murstenen, hvoraf Kirken er bygget*, har en Længde af $10\frac{1}{2}$ " , en Brede af $4\frac{1}{2}$ " og en Tykkelse af knap $3\frac{1}{2}$ " . Dog ere Længderne noget forskellige. Stenen er mørkerød, velbrændt og har især paa Bygningens Nordside bevaret sig udmærket godt. *Siderne af denne Mursten ere riflede eller bedækkede med Ridser paaskraa*. Det er særdeles interessant at lægge Mærke til, at denne Slags riflede Mursteen kun forekommer i vore Kirker fra Rundbuestilens Tid. Den riflede Steen findes saaledes i Roskilde Domkirke **), i Ringsted, Sorö og i de oprindelige Dele af Aarhus Domkirke. Ogsaa paa Laaland forekommer den i Saxkjøbing og Tirsted og vistnok i flere Kirker. Derimod findes den ikke i den senere Middelalders Bygninger. Man har havt forskellige Meninger om Hensigten med denne Rifling; men der kan ialfald ingen Tvivl være om, at Ridserne ere anbragte, forinden Stenen er bleven brændt. Det er muligt, at de Gamle paa denne Maade have villet give Murværket et Slags Dekoration, og saameget er vist at man kan træffe uberørte Stykker af gammelt Murværk, som tager sig særdeles smukt ud med denne Skravering.

Konstruktionen i Gumløse er det saakaldte Munkeskifte: 2 Løbere og 1 Binder. Dog iakttages denne Regel ikke saa nøiagtigt, som i Bygninger fra den senere Middelalder. Den største Omhu og Pyntelighed gaaer forøvrigt igjennem hele Murarbeidet. Over ethvert Bueslag er der som Ornament anbragt en Løber. Inde i Kirken har Triumfbuen og begge Portalerne dobbelte Bueslag med 2 Rækker af Løbere. Alle Fugerne ere net glattede og det er sandsynligt, at Kirkens Indre har staaet med den røde Mursten og at kun Hvælvingerne have været afpuddede.

Naar vi sammenligne den af Absalon indviede Gumløse Kirke med den af ham opbyggede berømte Klosterkirke i Sorø, for at

*) Efter velvillig Meddelelse af Heraldikeren Hr. Cand. Begtrup.

**) Kammerraad Steen Friis har i sin "Beretning om Restaurationsarbejderne i Roskilde Domkirke" i Kirkehistoriske Samlinger 1860 (Særskilt Aftryk Side 3) første Gang paaviist Tilstedeværelsen af disse mærkelige riflede Mursteen.

see, hvorledes disse 2 Bygningers Stil forholder sig til hinanden, bekræfte de historiske Efterretninger sig fuldkomment; thi der finder med Hensyn til de mindste Enkeltheder en Lighed Sted, som er forbausende. Kapitælerne, Kragbaandene, Bueslagene, Murstenene, Alt er nøiagtigt det Samme. At Planen i den anselige Basilika, som Erkebiskoppen grundlagde og bestemte til sin Slægts og sit eget Hvilested, i sin Grundplan og Udstrækning er imponerende ved Siden af den skaanske Landsbykirke, er naturligt.

For enhver Kjender af vore gamle danske Mindesmærker vil det være indlysende, at Gumløse Kirke har en overdentlig Betydning for vor Konsthistorie. Det er saa sjældent at finde bestemte historiske Oplysninger om vore Kirkers Bygningstid; det er saa sjældent, at træffe dem i een Støbning med oprindelige Hvælvinger og Taarne. Gumløse Kirkes Betragtning yder os derfor et af disse faste Holdepunkter, som ere saa nødvendige ved Undersøgelsen af Mindesmærkerne, for at vi ikke skulle komme ud i de svævende Gisningers Region.

Efterskrift.

I Anledning af Gumlösa Kirkes 700aariga Jubilæum er vist mig den Ære i "Skånska Samlingar" paa ny at udgive min i Aaret 1866 i "Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie" trykte Afhandling om denne Kirke. Idet jeg bringer min bedste Tak derfor, skal jeg kun bemærke, at Granskningen af de gamle Kirkebygninger jo er naaet et langt Skridt frem siden 1866, ligesom ogsaa et betydeligt videnskabeligt Materiale til Belysning af Middelalderens Kultur i Norden siden hin Tid er indsamlet. Der kunde derfor ogsaa være adskilligt i ovenstaaende lille Afhandling, som man kunde ønske anderledes og bedre, hvad der dog vilde udkræve et nyt Studium af Gumlösa Kirke, hvortil der i Øieblikket ikke er Tid. Jeg maa derfor her indskrænke mig til nogle Bemærkninger om den "rifledede" Mursten, som forekommer i Kirkebygningen.

I mit lille Skrift er den Formodning udtalt, at disse "Rifler" eller skraa Ridser, som bedække Murstenens Sideflader, maa have været tilstede, inden Stenen blev brændt. Denne Mening har jeg forlængst forladt. Efterat jeg omhyggelig har undersøgt lignende Mursten i andre Kirker, f. Ex. i den med Erkebiskop Absalons Hjælp opførte Klosterkirke i Sorø, har jeg bemærket, at de omtalte fordybede korte Ridser ikke følge samme skraa Retning men oftest forskellige Retninger og have et uensartet Præg og i det hele et Udseende, som for mig ikke lader nogen Tvivl tilbage

om, at de ere blevne afbanede med *Mejselen*. Stenhuggeren har under Arbeidet vendt og drejet sin Meisel, hvorved Murstensfladen har faaet samme Udseende som gamle Kvaderstenes Flader af Sandsten eller Kalksten. Det synes derfor, som om man i den tidligste Tid, da man anvendte brændte Mursten i Norden, har fulgt den gamle tilvante Praxis fra Sandstensbygningerne, idet man afpudsede Murfladerne med Meiselen, især de krumme Flader paa Absider og Halvsøiler og de skraa i Vinduernes Sider.

I ovenstaaende Beskrivelse af Gumlösa Kirke omtales flere Kirker i Danmark, hvor den riffede Sten forekommer, men det bør ogsaa yderligere fremhæves, at i Nordtyskland navnlig i Pommern og i Brandenburg, fra hvilken sidstnævnte Egn Murstensfabrikationen maa antages at være kommen til Danmark, *) forefindes ligeledes de riffede Mursten, f. Ex. i Bergen Kirke paa Rygen, der blev indviet 1193 af Biskop Peder Sunesøn af Roskilde, en Broder til Erkebiskop Andreas Sunesøn, — en Bygning der med Hensyn til de arkitektoniske Former staar Gumlösa Kirke meget nær. Den riffede Sten findes endvidere i den gamle Cistercienserkirke i Colbaz i Bagpommern, paabegyndt i Aaret 1210 af Munke fra Esrom Kloster paa Sjælland. Den omtalte Behandlingsmaade af Murstenen har imidlertid ingenlunde været eiendommelig for gamle danske eller under dansk Indflydelse opførte Kirker; thi den forefindes blandt andet i Murstenskirkerne i Mandesloh i Hannover og i den 1170 opførte romanske Nicolaikirke i Brandenburg. Naar den tyske Forsker Hr. Haase formoder**), at Formerne til de riffede Mursten i Absis ere forarbejdede med en Stiksav, hvis enkelte Snit ere aftrykkede i Stenen, kan jeg, som bemærket, nu ikke længer dele denne Mening. Endnu maa jeg tilføje, at under Arbejderne i senere Aar ved Sorø Klosterkirke, hvis nordre Mur er bleven smukt restaureret, har man foretaget praktiske Prøver med Meiselen, og det lykkedes med Lethed at overmeisle store røde Mursten saaledes, at de fik aldeles samme Udseende som de gamle riffede Sten i Kirkebygningen. Hermed synes Tvivlen at maatte være hævet.

Jeg slutter denne Efterskrift med Ønsket om, at den ærværdige Gumlösa Kirke maa blive bevaret med Omhu, saa at intet

*) J. Kornerup: "Om Esrom Klosters Forbindelser med Venden" etc. Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1881, S. 31.

**) Haase: "Die mittelalterlichen Baudenkmäler Niedersachsens", p. 173,

af det oprindelige Præg forsvinder og at den maa kunne staa til sildige Slægter baade som et Minde om den store lundensiske Erkebiskop, der indviede den, og som et Vidnesbyrd om de fromme Forfædres Indsigt i kirkelig Bygningskunst.

Roskilde, Octbr 1891.

J. Kornerup.

* * *

Men vi återvända till den punkt i Gumlösa kyrkas historia, som hitintills icke ådragit sig uppmärksamhet: *har verkligen eld och brand någonsin öfvergått byggnaden?*

De ofvan omtalade fynd, som under arbetena 1891 gjordes genom afrödjan af jordlagret invid sockeln, gäfvö anledning att förmoda detta: så talrika voro de lemningar af smält metall, kol och dylikt, som här blefvo funna. Och dessa fynd visa sig, när häfderna härom ransakas, vara endast en bekräftelse derpå, att verkligen kyrkan en gång hotats med fullständig förödelse.

Detta tilldrog sig i början af februari 1612. — Sedan april 1611 rasade det sista af de inbördes krig i Skandinavien, som utkämpats företrädesvis invid de gamla riksränserna och som därför i sin helhet mera haft karakteren af gammal gränsfejld än de följande. En dansk härafdelning hade trängt upp från Bleking utmed Mörrumsån och låtit Kronobergs slott och Vexjö uppgå i lågor. Gustaf Adolf, som ilat ned till södra gränsen i spetsen för en styrka af 3,000 man, bröt då, den 5 februari om natten, in i Skåne för att utöfva vedergällningsrätten. Vid detta tillfälle blefvo 24 socknar i Göinge och Willands härader härjade och brända: bland dem var äfven Gumlösa.

Tåget gick från Loushult genom Helgeådalén; åt båda sidor brändes och sköflades. Den 8:de februari förstördes Vä stad; den återuppstod aldrig. Den 9:de brändes "*Gumlösa Sogn og Kirken*" såsom det uttryckligen heter i den samtida danska anteckningen. *) På återvägen till svenska gränsen från detta sorgliga förödelseverk var det som konungen den 12 februari blef upphunnen af Breide Rantzau och vid Wittsjö förlorade en del af sin härstyrka, medan han sjelf under flykten höll på att omkomma.

Det är alltså Gustaf II Adolf, som under denna tid af fiendskap mellan de nordiska folken stuckit brandfacklan i det herrliga danska byggnadsminnet, hvilket engång Absalon invigt.

*) Anteckningar rörande danska kriget 1611 och 1612 (Nordin), Handlingar till upplysning af svenska krigshistorien, 20.

Martin Weibull.

Memorabilia

angående C. M. Nordlindh och Malmö diskontkatakstrof 1817.

När godsegaren, kommandören Ludvig Kockum och dess fru Lotten Kockum, född Halling, till Föreningen öfverlemnade för att utgifvas de *Minnen af C. Ch. Halling*, hvilka rättvisligen tilldragit sig så mycken uppmärksamhet såsom ypperliga bidrag till Skånes och Malmös historia i detta århundrade, medföljde äfven en mindre uppsats af annan hand med öfverskrift: *Memorabilia*. Den berörde diskontkatakstrofen 1817 och hade i förgrunden för skildringen kommerserådet C. M. Nordlindh. — Om dess författare saknades alla uppgifter. Endast angående tiden för dess nedskrifvande fick man någon upplysning genom följande mot slutet af skriften förekommande ord:

”denna minnesteckning är allenast ett skelett af den skildrade tidens märkligaste tilldragelse. Skulle Skånes och synnerligast Malmös inre historia för nittonde seklets tvänne första decennier författas, så saknades därtill hvarken politiska, scandaleusa eller burlesqua scener: den skulle blifva både underhållande och lärorik, särdeles om sådan penna som en Eugène Sues' gjorde både teckningen och färgläggningen”.

I intresse af den historiska sanningen kan man ej annat än lyckönska till att både teckningen och färgläggningen blef gjord af en annan penna än Eugène Sues'. Men af orden kan man sluta till, att dessa Memorabilia blifvit nedskrifna vid midten af århundradet.

Hvem är nu emellertid författaren? Flera inre grunder föra till den slutledning, att det är en i Skåne på sin tid mycket bekant personlighet af Malmö-börd, egaren af Häckeberga, auditör A. Wollmar. Hela uppställningen, alltifrån begynnelseorden, angifver skriften såsom författad till en vänlig erinring af rådman-

nen, häradshöfding J. Wollmar, ställd i motsats till C. M. Nordlindh. Den innehåller rörande den förre åtskilligt, som antagligen endast kunnat härröra från hans närmaste t. ex. tal, hvilka han hållit i en tid, då ej så ofta som nu tal blefvo tryckta.

Men auditör A. Wollmar var just en af dessa närmaste, en son till rådman J. Wollmar.

Dertill kommer slutligen — det afgörande: handstilen är auditör Wollmars. Man kan tänka sig förhållandet sådant: borgmästare Halling, som nogsamst kände, att Wollmar var ganska väl underrättad om denna tids förhållanden i Skåne, särskildt affärsförhållandena — ehuru väl såsom han sjelf berättar, denne ej förmådde, oaktadt alla bemödanden, rädda sina aktier i Malmö diskont, lade han i den allmänna affärsförvirringen före och efter dennas fall, då diskontagiot steg till 24 proc., *) grunden till sin förmögenhet — Halling kan hafva anmodat Wollmar om denna skizz, som derefter kommit att stanna bland hans papper. En mindre del deraf har han alldeles direkt intagit i sin framställning t. ex. skildringen af kronprinsen Carl Augusts ankomst till Malmö jämte det tal, som rådman Wollmar vid detta tillfälle, då Nordlindh råkade komma för sent, höll till kronprinsen. **) Äfven af andra ställen finner man, att Halling begagnat skizzen. I hvarje fall är grunduppfattningen merändels densamma.

I en punkt är emellertid dock uppfattningen skiljaktig, och det är angående det stöd, som diskontdirektionen 1815 erhöi på platsen, då diskontens ställning begynte misstänkas och den i sjelfva verket redan var ohållbar. Med anledning häraf några ord.

Halling (Minnen, 145—46) samlar allt som kan ursäktas högsta myndighetens, landshöfding af Klintebergs, hållning vid tillfället. Den ledde till att katastrofen uppsköts till 1817, men denna kom då så mycket mera förkrossande. Wollmar, som 1817 förlorade sina aktier, dömer strängare. — I Memorabilierna framkastas vid berättelsen om Frans Suells afskedstagande från direktörsplatsen den förmodan, att denne redan då skulle hafva sett djupare i saken och derfor afgått. Då det emellertid i samma ögonblick nämnes, att han i styrelsen införde såsom efterträdare sin

*) C. C. Halling, Minnen, 143.

**) C. C. Halling, Minnen 70. Denna skildring jemte talet har på grund deraf här blifvit utesluten.

egen stjuvbroder, Henrik Falkman, torde denna förmodan dermed straxt vara motbevisad. Att Suell sedan med sina värdepapper och sin personliga borgen understödde diskonten vid 1815 års statslån å 700,000 rdr bevisar detsamma. Halling (Minnen, 176) säger, då han berättar, att Frans Suell icke länge öfverlefde diskontkatastrofen, "att denna obegripligt nog lärer för honom varit en gåta". Från Lund gaf *Esaias Tegnér* ett uttryck åt samtidens tankar och stämning vid den graf, som för Frans Suell öppnades under denna sorgliga och kritiska tid för Skåne och Malmö, genom de sköna orden, hvilka alltid skola erinras:

Tviflar du på redlighet och ära,
— tviflet derpå dagens lösen är —
stig till grafven! Låt dess röst dig lära,
att de begge nyss ha funnits här.

Tviflar du på medborgsmannens dygder,
rik uppoffring, tyst välgörenhet,
stig till grafven! Fråga stad och bygder!
Hvad ej lifvet visste, döden vet.

Lycklig den, som hvilar derinunder,
innan landets sorgespel spelts ut,
innan Sundets våg med ensligt dunder,
brytes mot en öde strand till slut.

Öfvergifven står din stad och öde:
låt oss bedja till din himmel upp,
låt oss ännu hoppas på de döde:
till de lefvande står ej vårt hopp.

I dessa ord ligger den stämning fängslad, som diskontkatastrofen 1817 framkallade i Skåne, när bakom moraliska ruiner äfven en allmän materiel ruin syntes hota hela landskapet.

Man måste i minnet återkalla, att häradshöfdingen, rådmann Johan Jacob Wollmar, född i Malmö, redan många år varit bepröfvad domare, då från Söderköping nedkomne ynglingen *Carl Magnus Nordlindh* icke annat var än contorsbetjent hos Malmös den tiden störste både spannmålshandlande, skeppsredare och sillsalteriegare, Peter Bager, i hvilken ärendens gående till den förre han mången gång blifvit begagnad, att denne yngling, utan kunskaper, af naturen utrustad med hvad man kallar ljust hufvud, genom sitt välförhållande vann sin principals förtroende och, efter den tidens kraf och sätt, fullkomnade sig till en skicklig handelscontorist, att han hade ett behagligt yttre med till och med, om man så vill kalla det, nobelt — af honom sjelf i manna-åren, samt hemlighetsfullt häntydt, kungligt — utseende, att, vid sitt etablerande i Malmö såsom handlande, han gifte sig med en dotter af, näst Frans Suell, den tidens Malmös rikaste handlande Th. Jacobsson, att han såsom handlande, skeppsredare och sillsalteriegare hade hvad man kallade en plump lycka uti alla sina företag, att han blef svag för prakt, det lysande och utmärkande, att till följd däraf han var den förste, som uti Malmö gaf stora fester och måltider, vid hvilka han visserligen hade af sina medborgare till gäster, men också gerna såg sig omgifven så väl af högre dignitets- som militaire personer, och, ej heller kall för det täcka könet, blef han snart också dettas nöjens befordrare, samt var den sannskyldige grundläggaren till all den luxe och flärd, som sedermera successive hemsökte staden. — Nordlindhska lefnads-sättet var det yppersta i staden, och man vet, huru den hyllas, som gifver gästabad och sörjer för nöjen.

1800 års riksdag inträffade, och på någon värdigare än Nordlindh kunde ej borgerskapet kasta sitt förtroende, hvilket, efter den tidens urskiljningsförmåga, också motsvarades, ehuru Nordlindh vid riksmötet visade sig som en äkta aristokrat och var en af den redan då mäktige Johan Christoffer Tolls samt af Ugglas, af Håkanssons och consorters anhängare.

Omkring den tiden skulle Ramlösa Helsobrunn omskapas till något imponerande, hvartill ett actiebolag af skånska adeln bildades, uti hvilket den gästfrie och förträfflige Nordlindh skulle vara med. Det gick för sig. Nordlindh hade därvid en hel hop bestyr, och när allt var färdigt, kom det att höra till goda

tonen för la haute volée, att en familie hvarje sommar der tillbringa 3 à 4 veckor, och stället, ifrån att hafva varit en tillflyktsort för sjuklingar, blef en aristokratisk tummelplats för friska till täfning i luxe, nöjen och depenser. — Härigenom kom Nordlindh uti dels närmare och dels vidsträcktare beröring med gräddan af de högmögne.

En rådsplats af illiterata classen inom magistraten blef ledig, och borgerskapet skulle naturligtvis anse för en sällspord acquisition att få en så allmänt feterad person, som Nordlindh, till rådman, till hvilken beställnings emottagande, efter erhållen enhällig kallelse, han ock nedlät sig och vid sin installering gaf en middag med souper med lika ymniga som utsökta drycker, så att ut på natten, när glädjen stod högt i taket, förtjusningen var allmän öfver den lycka Malmö stad gick till mötes och mången hade äfven andra dagen calasoset i hufvudet. Det var dock för simpelt att i likprocessioner blifva placerad under den tidens cornetter och fänrikar, till afhjelpande hvaraf han fann vägen till ordinarie borgmästaren, men ständige högste domstolsledamoten Widegrens svåger statssecreteraren Math. Rosenblad, som hos Gustaf IV Adolph för Nordlindh utverkade heder och värdighet lika med rådmän i Stockholm, hvarigenom han från 0 fick göra ett skutt till n:o 36 på rangordningen och således blef nog lycklig att vid likbegängelser se sig placerad bland ryttmästare och capitainer. — Nu blef bostaden vid Östergatans östra ändars södra sida för inskränkt, hvarföre Nordlindh köpte, restaurerade och inflyttade uti kamarrättsrådet P. L. Cronsiös vid Östergatans sydvästra hörn belägna gård och blef därigenom så logerad, att han kunde se hos sig till staden ankommande excellenser jemte andra dignitets och högre militaira personer, för hvilka Nordlinds hus och bord alltid stod öppet, så att allt furstligt hos honom tillgick, men därför underlät han icke att, genom täta inbjudningar, göra synnerligast de mäst inflytelserika borgare sig bevägna.

Malmö fästnings raserande, förmedelst vallarnes utkastande och grafvarnes fyllande blef af Gustaf Adolph beslutad, tillika med den demolerade planens öfverlåtelse åt staden till dess förstörande och förskönande. Därigenom vanns plats för ett Thalias tempel, hvilket, genom ett af Nordlindh, skånska noblessen och Malmös förmögnare borgare bildadt actiebolag, vid det nyanlagda Gustaf Adolphs Torg uppfördes och åt muserna invigdes. — För att icke generas af plebs — eller i aristokratisk stil — packet, af hvilket man måste tåla vid att se sig omgifven på Knutssalens publica baler och assembléer, förskaffades Kungl. tillåtelse till stiftande af en Stockholms Amaranther Ordens utgrening, hvars stormästare blef grefve Jacob de la Gardie och Nordlindh en bland ordens högre dignitairer. På så sätt fick Nordlindh i sin magt att, fastän i osynlig måtto, från orden utestänga hvem han ville, samt att åter i synlig måtto utdela gracer åt dem, som satte

värde på ordensvurmeri och att få vara i de förnämas dunst-krets. — En ej ringa lyftning fick Nordlindh jemväl genom anseendet att vara en skyddsling af Johan Christoffer Toll, som under tiden blifvit generalguverneur och således förenade högsta både civil- och militairemagt i Skåne.

Tillställare af alla nöjen samt öfver måttan gästfri i sitt hus, fjäsades Nordlindh naturligtvis mycket, blef ett nöjets skötebarn, hvars anseende stegrades under det att nöjen, luxe, flärd och depenser så räckte hvarannan handen, att Malmö hedrades med benämning af Lilla Stockholm. Nordlindh sparade ej härvid hvarken tid, omtanka eller enskild uppoffring, utan att därför efter-sätta hvarken tjensteåligganden, enskilda affärer eller försumma en och annan courtis. I detta virrvarr förmärkte dock myckenheten af dem, som kommo inom dettas cirkel, att nervus rerum gerendarum kunde behöfva förstärkning, och Nordlindh be-fans äfven i ty fall ej obenägen. Hvad han ej förut var för en dråpelig karl, så blef han det nu till fullo. En afledare påfanns och med Kongl. tillåtelse, bildades snart ett Discont-bolag, hvar-uti Nordlindh blef factotum äfvensom directionens förste direc-teur. Sålunda mächtig att äfven kunna tillfredsställa många pen-ningebehof, blef han en non plus ultra människa, fick med det samma ett stegradt inflytande och ett sådant välde inom staden, att, hvad han ville, var icke värdt att sätta sig emot; med få un-dantag måtte således enhvar dansa efter hans pipa.

Emellertid afgick äldste rådmannen, fungerande borgmästaren Henrik Falkman. Den dernäst i tjensten äldste litterate rådmannen J. J. Wollmar, utan enskild förmögenhet, omgifven af talrik familje, till lif och själ en frihets karl, således hatare af allt slags både despotism och nepotism, af naturen ej böjd för flärd och oförmögen att, äfven i ringare mon än Nordlindh, kunna såsom fungerande borgmästare tillfredsställa de anspråk å representation, som då syntes ifrågakomma, föredrog lugnet, sitt kammersrätts præsidium och sin litteratur, dertill yttermera styrkt af gammal vänskap för den ej eller förmögne borgmästare Widegren, som låtit förstå, att, om Nordlindh blefve föreslagen till magistratens ordförande, han troddes, i likhet med hvad borgmästare Henrik Falkman gjort, icke blifva obenägen att ej göra anspråk å större eller mindre del af borgmästarelönen. Rådmannen, härads höfding Wollmar trodde sig redan då kunna beräkna, att Nordlindh, som icke hade att stödja sig på förtjenst af handel, hvarifrån han så småningom dragit sig undan, ej heller på en extraction från prin-sessan Sophia Albertina, om hvilken han ej sjelf hade inbillningen, men som han dock icke misstuckte hos andra, en gång skulle blifva dupe på sitt lefnadssätt och att hos hans tillbedjare, beundrare och lofqvädare den dimma skulle skingras, som fördunklade deras synförmåga. Han lyssnade derföre ej till det, vare sig verkliga eller blott af lagen tvungna förtroende, som erbjöds honom

att blifva föreslagen till magistratens ordförande under det att Widegren var tillförordnad ledamot i högsta domstolen, utan han undanbad sig det helt simpliciter. Hindret för Nordlindh, att uppnå efter hans äsigt yttermera lycka var såmedelst undanröjdt och han blef alltså föreslagen och förordnad till magistratens ordförande och stadens förste styresman.

Under direction af Nordlindh, Frans Suell och Cornelius He-gardt gick discontrörelsen så förträffligt, att — ehuru 1798 års concurslag började att behöfva läsas och tillämpas, — den lik-väl gaf 14 à 15 procent åt sine actieegare.

Lagman Widegren afsomnade, och borgmästareembetet blef ledigt. Rådman Wollmar, som kände borgerskapets förbindelser till Nordlindh, den grundade fruktan som fanns hos somliga, den stora svaghet, och slapphet, hvarmed åter andra voro behäftade i fråga om honom, beslöt, så väl till följd däraf, som af böjelse för lugn, oberoende och sjelfständighet, att icke söka borgmästare-embetet, synnerligast som äfven därtill kom den omständighet, att han kände att Nordlindh, kosta hvad det ville, ville hafva det, häldst det redan utdunstat, att Widegrens enkefru blifvit försäkrad om 3,333 $\frac{1}{2}$ rdr, därest han genom brodern, exc. Mathias Rosenblad kunde skaffa honom konungens utnämning (ty att få 1:sta rummet på förslaget, därpå behöfde han, som hade alla led-trädarne i sina händer, icke tvifla). — Men en rådman Wollmars intime vän, landssecreteraren, lagman Birger Centervall, som sjelf ville blifva sökande, öfvertalade Wollmar att söka och försäkrade honom att de samme, som skulle bringa Centervall på förslag, skulle äfven rösta på Wollmar, emedan Nordlindhs plan annars vore, att vid sidan om sig på förslaget få två sådane figuranter, hvilka alls icke till utnämning kunde ifrågakomma. Centervall blef activ och Wollmar, — som för att göra sin vän till viljes, anmälde sig som sökande — passiv. Valdagen inträffade, och alla tre kommo på förslaget, Nordlindh dock, såsom hafvande flesta rösterna, i 1:sta rummet.

Om man var likgiltig för den obemärkt lefvande Wollmars domareförtjenster, så kunde man dock icke vara det för den, lika med Nordlindh i de högre umgängeskretsarne kände, habile Centervall, men båda förblefvo dock alltid i bakgrunden för den fängs-lande Nordlindh. Sådan var tonen i de högsta sällskapskretsarne, där man högre uppskattade en gästfri värds läckra bord, än en redbar bepröfvad domares förtjenster. Nordlindh hade för sig hågkomsten från 1800 års riksdag och med detsamma af Ugglas, af Håkansson och troligen äfven generalgouverneuren Toll, ehuru-väl Centervall hos honom var väl anskrifven. Och när därtill kom Math. Rosenblads bevågenhet, på grund af en den tiden icke obe-tydlig summa åt hans syster enkefru lagmanskan Widegren, så behöfdes hos den för rättvisa annars böjde Gustaf IV Adolph, icke annat, än orden, "att Wollmar är en exalterad democrat och Toll vill ej gerna förlora Centervall såsom landssecreterare", för att ge-

nomdrifva den stora scandalen i svensk befordringshistoria, att Nordlindh af konungen utnämndes till borgmästare i Malmö.

Generalgouverneuren Toll beramade dag för Nordlinds installation i embetet, verkställde det ock sjelf, åtföljd af sin därvid officierande landssecreter lagman Centervall, uti magistratens af borgerskapet fyllda sessionsrum i rådhuset.

Efter vanligt bruk skulle i embetet inträdande borgmästaren heltas och välkomnas af magistratens ledamöter, och dervid tillkom det häradshöfdingen rådman Wollmar att såsom den äldste bland dem fungera. Om det för Nordlindh kunde vara en seger öfver förödmjukelsen att se båda sina förslagskamrater vara officianter vid hans installation, så visade dock deras närvaro, den de alltför lätt kunnat undgå, om de så velat, att de både hade själsstyrka och voro härdade män, som icke svigtade för ödets vindkast.

Det helsningstal, som häradshöfding Wollmar med sin rena och tydliga stämma och kända declamationsförmåga, höll till borgmästare Nordlindh, var af detta innehåll:

En gammal plägsed inom detta samfund ålägger mig i dag den skyldighet, att i Magistratens öfrige ledamöters namn, ej allenast lyckönska Eder, M. Herre, till det embete, hvilket Konungens Nåd Eder anförtrödt, utan ock försäkra Eder om vänskap, hvars bibehållande skall blifva Edert verk, såsom det varit att densamma vinna.

Mina känslor vid detta tillfälle bjuder försigtigheten att ej framställa. Jag har varit Eder medsökande till detta embete, hvilket, efter 30 års bemödande att därtill förvärfva skicklighet och förtjenst, ändteligen visade sig under utsigt till en lyckligare framtid, hvartill jag, efter mitt begrepp och erfarenhet, vågade göra mig hopp; men lyckan, mera gynnande mot Eder än mig, mötte Eder, M. Herre, på den ginare väg, som Ni till detta ändamål valde. För denna egenkap af Eder medtäflare skall hvarje uttryck af min känsla mot Eder olika tolkas allt efter hvarje uttydares böjelse, bevågenhet för Eder eller mig och hvarjes egna sätt att se och fatta en och samma sak.

Så skulle *sjelfkänslan*, ända till förundran, sakna utbrott af mitt missnöje, och icke kunna fatta möjligheten däraf, huru det undersåttliga hjertat kan fördöma en sådan tanke. Ville jag åter, — hvartill någon vän torde finna mig befogad — anklaga *lyckan*, för det hon, alltid vidrig, då hennes hjälp för mig behöfts, med detta sista slag krossat till och med hoppet om gladare dagar, säkert skulle hvarje lidande, som stupat nära det mål, till hvilket han nästan uttröttad nalkats, billiga min klagan, åtminstone som ett medel att lätta det snart qväfda hjertat; men monne ej denna klagan skulle af mängen anses mindre passande för dagens glädje? Eller bör jag ej befara, att denna nyckfulla gudinna genom någon sin gunstling förebrår mig, att jag ringa aktat hennes magt, — för mycket litat på egna beräkningen af skicklighet och förtjenst, — eller att jag för nogräknad

alltför länge uppehållit mig vid valet af de offer, hvarmed jag tänkte vinna hennes ynnest?

Min *fägnad* öfver Eder befordran, min *lyckönskan* därtill, skulle väl Herr Borgmästaren kunna tro den uppriktig? — Skulle ej min försäkran därom af den ene förklaras för en tom artighet, en annan, däri finna högst — en temperamentsdygd. Och den tredje kanske tro sig hedra min slughet, utan att granska, om han ej sårade mitt hjerta, då han kallade det förställning?

Taftan öfver Edra insigter, egenskaper och förtjenster, — hvilken vanan fordrar vid detta tillfälle — om än tecknad med sanningens pensel, men uppdragen af min hand, skulle af den ene anses smickrande för Eder, af en annan partisk emot mig sjelf, ty jag kan ej hindra jemförelsen. Dock, — denna tafla kan umbäras. Edert sanna värde ligger för öppen dag under den oväldiges granskning: — om det än af mitt loford kunde höjas, kan det af min tystnad icke minskas.

Det enda, hvori alla torde blifva likstämmige, — jag har, tyvärr, orsak att tro det — blefve omdömet om min vänskap, om jag därom skulle försäkra. För alla skulle jag synas att tillbjuda Herr Borgmästaren ett kärnlöst skal och bör jag väl det, om än Eder artighet skulle därvid kunna fästa något värde?

Inom mitt bröst och för närvarande ögonblick måste således hvarje känsla för Eder stängas, och jag hastar till gladare föremål. Hvilka gladare och tillika viktigare kunna väl af förevarande tillfälle i tanken väckas, än *stadens väl* och *enskildas rätt*. Nu förenas allas önskningar med eder tacksamhetspligt och min fosterbygdskänsla. — Mätte då inom detta samhälle vördnad för Gud och konung, undergifvenhet för lag samt aktning för dygd och sedlighet ej aftaga! Mätte handel, sjöfart och slöjder växa till ett varaktigt bestånd! Mätte den däraf flytande välmåga och dess vanliga följeslagare, förfining af lefnadssätt, ej stanna förädlingen af kunskaper och tänkesätt! Mätte grundad öfvertygelse om sannt och rätt, om hvad nyttigt, men ock ädelt är, bereda enighet och frid emellan borgerskapet, verka vänskap och förtroende för dess närmaste styresmän, styrka all samfundsdygd och grundlägga alla företag! Mätte äntligen, intet efterdöme af oss gifvas, intet beslut från detta rum utgå, som hindrar dessa önskningars fullbordan, som sårar stadens väl eller stör någon enskildts lagliga rätt! — Då hvilar allas glädje på en säker grund. Magistraten har då uppfyllt sina pligter och jag, huru mitt öde än i detta samhälle varit, — döende skall jag glädja mig däröfver, att staden, ifrån denna stund, blifvit så verkligt lycklig, som den af Eder embetsförvaltning tyckes vänta sig, som Magistratens ledamöters bemödande åsyftat och jag önskar!⁴

Sedan installationsacten var slutad, generalgouverneuren af magistraten till utgången från rådhuset beledsagad och derefter pro forma ett par små ärenden af magistraten handlagda, upplöste sig magistraten för att kort därpå begifva sig till den stora

middagsmåltid på Knutssalen, som Nordlindh anställt för generalgouverneuren, borgerskapet, stadens embets- och tjänstemän, officerscorpsen, ortens honoratiöres och till staden tillfälligtvis ankomne bättre resande. Häradshöfding Wollmar, som — fastän alltid bjuden till Nordlindhs efter årlig dompredikan gifna middagsmåltid — aldrig varit och aldrig blef hans gäst, hvartill väl äfven mycket bidrog, att Wollmar sällan utan absolut nödvändighet bevistade stora gästabud, intog hemma sin tarfliga middag; lagman Centervall däremot, såsom landssecreter nära nog pligtskyldig att omgifva generalgouverneuren och äfven road af det stora sällskapslifvet, infann sig vid dagens föte, hvarvid furstligt tillgick långt ut på natten, så att Centervall, under sin dock tvungna glädtyghet, likasom mången annan af rakt motsatt glädjeledning, blef hvad man kallar upprymd. Förtjusningen öfver dagens hjälte stegrades i samma mon, som nectarn ut på natten tycktes göra sin verkan, och fulländades genom Nordlindhs upplyftande med några kraftfulla borgarenäfvor samt borgerskapets lefve-skål, beledsagad af ett jubilerande mångfaldigt hurra.

Att förmiddagens talare, häradshöfding Wollmar, betviflade verkligheten och redbarheten af den lycka, som samhället redan förut ansåg sig genom Nordlindh hafva vunnit och yttermera skola vinna genom hans befordran till ordinarie borgmästare, därom finnas ojäfaktiga anspeglingar uti talet.

Nordlindh, öfver måttan svag för det yttre anseendet, blef ej sen att — föregifvande sig uti stadens privilegier från danska tiden hafva funnit, att den tidens borgmästare till utmärkelse af embetet burit rock med guldbroderad krage, — i all tysthet förskaffa sig brevete på begagnande af enahanda utmärkelse, med hvilken han ock genast var färdig att surprenera den därom äfven okunniga magistraten.

Nordlindhs luxurieusa lefnadssätt fortsattes. Gustaf IV Adolph, flyende från sitt capitulerande Stralsund och imiterande sin modell, Carl XII, landade vid Trelleborg och kom, åtföljd af allenast capitaine lieutenanten grefve Jacob de la Gardie, på kronofogden A. G. Krooks resvagn till Malmö, hvarifrån resan med samma vagn genast fortsattes till gen. gouverneuren Tolls boställe Bäckaskog, där drottningen befann sig. Men det Kongl. svenska hofvet samt drottningens syster, hertiginnan af Braunschweig-Oels, togo sitt vinterqvarter i Malmö, där Nordlindh, lycklig nog att uti sitt hus och på sina egna rum få inlogera konungen, — hvars gemål och familje intogo landshöfdinge-residenset och det i vester nästintill belägna huset samt hertiginnan samma husrads vestra hörnhus — sattes i tillfälle att, med äfven enskild uppoffring — naturligtvis högst kär för ett så afundsvärdt ändamål — utveckla hela vidden af sin arrangeringsförmåga. Att en sådan kongl. sejour icke kunde afföpa utan stora besvär och kostnader för staden och stegrade dispenser för borgmästaren, säger sig sjelf. Nordlindh var också,

genom sin sjelfbelåtenhet, den lyckligaste bland de lyckliga, och blef det än mera genom sedermera undfängen commerceråds värdighet. — — —

Riksdagspåbud emanerade till utkorande af thronföljare och vid Medevi helsobrunn, der han då vistades, erhöll härads höfding Wollmar den 6 Juli 1810 Malmö borgerskaps kallelse att vara stadens riksdagsfullmäktig, men, tackande för tillbudet, refuserade han att emottaga detsamma, under påskyllan af sin sjuklighet, hvilken desto lättare kunde förebäras, som Wollmar just då var brunngäst. Uti enskildt bref till en vän i Malmö, lät han emellertid förstå, utan förbehåll af hemlighet, att då man icke af om-tanka för stad och land valde honom när, straxt efter revolutionen, fullmäktig skulle utses till då påbjudna riksmötet, vid hvilket en frisinnad man kanske hade kunnat verka till ett mera demokratiskt styrelse-sätt än det besvurna och till ett helt annat representationssätt än det bibehållna odugliga gamla, m. m., som där af kunnat och bort blifva osvikliga följder, så, och då sådant, utan en ny, troligen ej i hans lefnadstid inträffande revolution, icke kunde åstadkommas, vore hans begrepp om hvarje människas fri- och rättigheter för stora för att kunna förlika sig med obetyd-ligheten af den skedda förändringen, och därför ansåg han sig icke kunna uträtta något hufvudsakligt för landet, hvilket väl dock i främsta rummet måste skola vara ett riksmötes syftemål. Derför ville han heller icke åtaga sig fullmäktigskapet.

Lagman Centervall kunde icke trifvas i Malmö, sedan Nord-lindh var blifven borgmästare; landsssekreteraretjensten blef för honom odräglig, och ehuru därigenom öfvergifvande en indrägti-gare post, sökte han likväl och erhöll en domsaga i Kalmar län. *)

År kommo och år gingo, men med allt större och större bekantskap för rådstufvurätten angående concurslagen och dess tillämpning. Ephemera handelsmatadorer uppväxte som champin-joner och handeln florerade till och med så, att t. ex. flere tu-sen skålpund kaffebönor kunde, med några månaders credit, på börsauction säljas, utan att i verkligheten där af befanns mera än skålpundsproffet; auctions-protocolls-extractet blef för säljaren na-turligtvis ett godt fordringsbevis och lika naturligt också ett sä-

*) J. J. Wollmar, minst af allt intrigueur och fri från hämndbegär, lade för Nordlindh aldrig två strån i kors. På förhållandet dem emellan kunde således aldrig märkas hvad möjligen inom dem föregick. Till bevis hvarom må bland annat tjena följande. Vid början af sin tjenstetid drog stadsfiscalen, där-efter titulerade advocatfiscalen och slutligen rådmannen J. Malmberg, ej rätt jemt med då varande rådmän C. M. Nordlindh. Den sednares syster hade på en Knutssals bal presenterat sig uti tillåten klädningsdrägt, men därunder, enligt Malmbergs förmenande, haft en underkjortel af sådant tyg, som 1794 års Kongl. Förordning till hämmande af yppighet och öfverflöd förbjöd. Stadsfiscalen Malmberg instämde mamsell Nordlindh till Kämnerr-ätten, hvaruti J. J. Wollmar var ordförande. Kämnerrätten underkände åtalet, och utslaget gillades instantierne igenom.

kert hypotheque för lån i den hjälpsamma disconten. Gamle Frans Suell såsom discontdirecteur började nog då att titta djupare än vanligt i korten, ville ej eller gerna komma i conflict med Nordlindh, skylldes alltid på sin ålder och egna, hans tid i anspråk tagande handels- och fabriques affairer och utgick från discontstyrelsen, förberedande likväl därvid, att en hans frände, en redlig, kunskapsrik, men intet egande man, handlanden Henrik Falkman, i och för directeursafföningsens tillgodonjutande, skulle blifva hans efterträdare. Cornelius Hegardt började nog därefter att äfven lukta brändt horn, kunde jemväl skylla på sin ålder, och utgick också snart därpå från discontstyrelsen samt efterträdades af commercerådet Chr. Björkman, som i Carlserona varit vid handeln uppdragen under den tid, då redligheten inom skräet där ansågs något dubiös. Fastän Suell och Hegardt icke voro fullt sjelfständiga i sitt förhållande till Nordlindh, vågade de dock någon gång göra svårighet vid ett eller annat discontlåns beviljande. Deras efterträdare åter inträdde i en förvaltning af redan delaborerade affairer, ithy att flere låntagare och löftesmän redan voro så intrasslade i disconten, att, om ock åtminstone Falkman velat följa sin redlighets böjelse, han snart sagdt tvangs af nödvändigheten att gifva vika för Nordlindhs föreställningar, dels att disconten på för många låntagare, hvilka att börja med varit ansedda säkra men hvilkas affairer sedermera blifvit dåliga, kunde blifva lidande, och dels att många medborgare såsom löftesmän, om ej ruinerades, åtminstone finge kännbara förluster, om ej låneomsättningar beviljades. Början till afsteg var gjordt och considerationssystemet inträdde. Björkman ville i luxe täfla med Nordlindh, och då la haute volées ynnest och bevågenhet icke synnerligt mera kunde vinnas genom gracer från den utmattade disconten, skulle systemålet uppnås genom en frikostig betalning af possessionaternas producter. Björkman blef därigenom en bält förträfflig patron. Men hvad han vann på ytan, äfven därigenom att han till och med blef Wasaordens riddare, förlorade han än mera i verkligheten genom en så bakvänd handel. Och hvad Falkman beträffade, så nödgade vanliga discont-, revisions- och bolagsstämmosammanträdena honom, att såsom de tvenne andra directeurerna, åtminstone en gång årligen gifva en stor middag och souper. Och sålunda indragen uti ett depensivt lefnadsätt, ehuru mot Nordlindhs och Björkmans, jemförelsevis inskränkt, hvilket af discontdirecteurs-honorariat ingalunda kunde uppvägas, kom äfven han att flyga något högre, än vingarne förmådde bära.

Under tiden hade en intet egande handlande Jacob B. Kock blifvit förmäld med Nordlindhs på öfverblifna chartan varande syster, och en svåger till Nordlindh kunde och borde ej lefva som en stackare, skulle således bringas i affairer, hvilket ock skedde på discontens bekostnad. Till öfriga luxen, stegrad genom flere skånska herrskapers några års vintersejour i Malmö, som ingen

dag saknade någon fête, den ena täflande med den andra, hörde äfven både hazarde och höga jeux de commerce, på hvilka sednare J. B. Kock åt sin fordne bokhållare, handlanden Didon successive så förlorade, att köpeskillingen för ett åt Didon försäldt, i östra nya stadsdelen af Kock nybygdt hus dermed qvittades.

Nordlindh's hocus pocus började blifva något genomskinliga. Han sålde sin stora gård och köpte en mindre vid Stortorget's sydöstra hörn belägen, indrog så småningom sitt luxurieusa lefnadssätt, sålde sistnämnda gård och inflyttade såsom hyresgäst åter uti en del af sist förut innehafda gården, hvartill en ung handlande Jonas Ståhle blifvit egare. I förstone gynnad mindre af kunskapsmått än lycka, frestade dock denne lyckan för hårdt, så att äfven han, indragen i hvirflen, blef en discontens för starke påkännare.

Dubieusa affairstillståndet för äfven en stor del af skånska noblessen hade börjat att märkas. Di-contens precaira ställning insågs vid de årliga revisionerna af bankens ombud, som matades, feterades och af bolaget med silfverpjeser honorerades, men den doldes för bolaget, bland hvars actieegare Nordlindh dock fruktade en eller annans möjliga djerfhet och öppenhet. Så t. ex. förvägrades en häradshöfding Wollmars son, auditeuren A. Wollmar, hvilken var actieegare, men hade sina actier uti disconten hypotiserade för lån, emot öfligt bruk att på en bolagsstämmodag få låna dem till deltagande i bolagsstämman, men fick dem dock slutligen efter försäkran till directeuren Björkman, att directionen så mycket mera kunde göra sig förvissad att, med äfven den nära kändedom, som han kanske egde om ställningar och förhållanden, han dock skulle anse det för mycket strida emot hans eget intresse att vilja compromettera discontstyrelsen. Icke förty var dock Nordlindh vid den bolagsstämman (troligen i synnerhet för bankens ombud Brakels möjliga tillgörande) så uppskrämd, att han flere gånger måste, ehuru på förmiddagen, dricka kallt vatten, men inför bolaget blef bancoombudet denna gång lika hemlighetsfullt, som det förra åren hade varit. För sin principal, riksbanksstyrelsen, vågade dock Brakel icke att blifva lika tystlåten, vidöppnade nog likväl icke munnen, men yttrade likvisst så mycket, att bankstyrelsen fann för rådligast att hos regeringen anmäla tvifvelsmål om discontens goda ställning, hvilket åter föranlät regeringen att genast nedsända någon att å dess höga vägnar, med biträde af landshöfdingen af Klinteberg, inventera disconten *). Landshöfdingen af Klinteberg fick emellertid upp-

*) Regeringens utskickade anlände mot aftonen, trodde sig förmodligen uti landshöfdingen hafva en oförfalskad embetsman, åt hvilken uppdragets hemlighet lika så väl på aftonen, som följande morgon, då inventering skulle företagas, kunde anförtros. Klintebergs svåger, Mengel, var kamrerare i disconten, en befattning ganska indräktig genom både lön och commissionairs procent, och således ej att blottställa för äfventyret af en discontens upplös-

drag af Regeringen att på discontförvaltningen hafva ett vak-samt öga. Vind för våg kunde han icke låta disconten längre gå, utan det blef nödvändigt att göra några offer, och således att låta en Martin Möller, Charles Malmström, Nordström, Jacob Thomsson, P. M. Ekeberg och några andra dylika slå vantarne i bordet. Vissa dess största intet egande gäldenärer — Jonas Ståhle och Jacob B. Kock — begåfvo sig på Klintebergs tillstyrkan till Stockholm att söka nåd för henne och sig själfva, men efter det rätta sammanhangets upptäckt fingo de surprisen att under bevakning återvända till Malmö, där de vid ankomsten på aftonen genom couriren aflemnades åt landshöfdingen tillika med Regeringens befallning, att han genast skulle göra sig försäkrad om discontdirecteurernas personer. Uti den lilla staden Malmö kunde händelsen icke förblifva en timmes hemlighet, men icke förty erhöll häradshöfding Wollmar vid uppstigandet påföljande morgon från Nordlindh en billet, hvaruti han tillkännagaf den oförmodade händelse, att Regeringen befallt landshöfdingen att genom bevakning göra sig försäkrad till laga undersöknings undergående, hvar-till actor af justitiecantzlersemetet blefve förordnad och snart vore att förvänta, därför bad nu Nordlindh Wollmar, att han icke ville undandraga sig att i rådstufvurätten blifva ordförande till undersökningens handläggning. Häradshöfding Wollmar kunde det dock icke såsom jäfvig i följd af sonens andel uti discontbolaget.

Huru det vidare gick, derom förvarar den tryckta ransakningens minnet åt efterkommande, likasom den bedröfliga utgången förvissade derom, att Malmö stads lycka att hafva fått Nordlindh till sin styresman, var och blef för allt för många af dess medborgare ingenting mindre än raka motsatsen.

Vid den extra ordinarie bolagsstämma i disconten, som inträffade kort efter catastrophen, var Rikets Ständers Banks ombud Brakel närvarande och angreps af bolagsmannen, auditeur A. Wollmar, för det han vid sednare årens revisioner uti Berättelserna därom icke låtit inflyta sanna och verkliga förhållandet, utan dolt sammanhanget för bolaget, hvilket, vid ett motsatt förfarande, hade kunnat entlediga directionen och dymedelst betydligt förekomma en förlust för både bank och bolag. Brakel sökte väl försvara sig dermed, att han icke varit bolagets utan Rikets Ständers Banks ombud, att han således endast haft förbindelse mot sin principal och att han en sådan fullgjort, därom vittnade nog samt de åtgärder Regeringen af sådan anledning låtit vidtaga. Auditeur Wollmar understöddes i denna sin fram-

ning. Nog af, då inventeringen skedde, befanns discontkassahvalfvet innehålla säkerhet så i contanter, redbarheter, som i reverser och actier, under natten enkom för tillfället lånta från Suell, Jacobsson, Hegardt, Mengel och några andra tjenstvilliga, hvilka återfingo sitt, när efter så väl förrättadt ärende kassanycklarne åter kommit i directionens händer.

ställning icke ens af de actieegare af medelklassen, som voro närvarande, och högdjuren, dragna antingen af en panisk fruktan — den de ej heller dolde — att bolaget af oförsigtighet, genom att inblanda banken och dess ombud skulle blottställa sig för möjligheten af en förstörd förlust, eller också af tacksamhetskänsla för Nordlindhs mot dem visade hjälpsamhet, gästfrihet och tillgifvenhet, hvarför han blifvit offer, ansågo klokheten fordra, att Bolaget icke ens borde ifrågaställa återfåendet af det actiecapitals silfver, som, till säkerhet för discontrörelsen, i banken blifvit deponerat, utan att tvärtom Bolaget, genom frånträdande af sitt anspråk så väl dära, som å hvad annat det vara månde, hos Regeringen borde anhålla att få upplösa sig och banken således öfvertaga så väl actiecapitalet, som discontens alla fordringar och skulder. Sådant blef ock allmänna beslutet, ty actieegaren A. Wollmar, såsom den ende som opponerade sig, hvarken kunde eller borde allena äfventyra allt hvad som stod i förening med en rättegång mot riksbanken och bolagets egna revisorer, ehuru banken med rättvisa, aldrig bordt kunna undgå att, likmätigt 18 Cap. 2 § Handels-B., ansvara för tillgörandet af sitt ombud, likasom bolagets egna revisorer måst skola ansvara för deras tillgörande vid årliga revisionerne och underskrifvandet af Berättelserna därom, hvaruti de doldt sanna och verkliga scandaleusa förhållandet.

* * *

C. M. Nordlindh var lättsinnig och svag för utmärkelse, ostentation och medmänniskors bevågenhet. Med ganska ringa kunskapsunderbyggnad var han likväl af naturen så gynnad, att genom sin lätthet att fatta, uppmärksamhet och flitigt studerande af mest i fråga kommande delar af lagar och författningar, han skickligare beklädde sitt borgmästareembete, än mången annan från yngre åren i lagfarenheten routinerad embetsbroder, och i hvad till iakttagande af embetetsvärdighet hörde, gaf han ingen efter.

Det är sällan något så ondt, att det ju icke kan vara godt för något. Så tänkte åtminstone den phlegmatische holländaren, som, i det han bröt benet af sig, utropade: Ho vet hvad det är godt för! — Kanske så ock i afseende på Nordlindhs luxurieusa lefnad, orättvisan af dess befordran till borgmästare och discontens oförsvarliga förvaltning, ty därförutom hade kanske Malmö ännu varit inskränkt inom sina fästningsvallar, många vackra hus saknats, hamnen icke ens blifvit — ehuru ofullständigt och bakvänt — så förbättrad, som den redan under denna tid blef, rörelsen alltså mindre hastigt tilltagit, än hvad den då redan verkligen gjorde, många blifvit i saknad af den förtjenst, som just den tids företag lemnade, villan Rönneholm ej varit anlagd och till visso *landtbruket i Skåne, till sin förbättring, ej så fortskynadt, som det verkligen blef.*

Biografiska uppgifter

angående några i Memorabilia nämnda personer i Malmö, benäget meddelade af kamrer A. U. Isberg.

1. *Carl Magnus Nordlindh*, borgmästare, commerceråd. Född $\frac{28}{5}$ 1768, rådman 1799, erhöill fullmakt som borgmästare $\frac{21}{2}$ 1803, död i Malmö $\frac{14}{1}$ 1825, gift 1792 med Brita Magdalena Jacobsson, född $\frac{2}{8}$ 1771, död i Fjerrestad $\frac{26}{3}$ 1849.

Barn:

- 1) Hans Magnus, kornett, född 1793.
- 2) Arvid, ryttmästare, född 1796.
- 3) Maria Charlotta, född 1797, gift 1816 med ryttmästaren sedermera öfversten, greve Fredrik von Rosen.

2. *Johan Jacob Wollmar*, rådman, född $\frac{5}{6}$ 1755, död $\frac{23}{7}$ 1806, stadsnotarie, rådman efter Schwartz, kämnerspräses 1795 efter Niclas Hagström. Gift med Andrina Maria Molander, född 1765, död 1829.

Barn:

- 1) Johan Anders, auditör, född 1783.
- 2) Georg, auditör, född 1788.
- 3) Lorens Wilhelm, stadsnotarie, född 1801.
- 4) Elisabeth, född 1792, gift med handlanden Olof E. Malmros.

3. *Johan Anders Wollmar*, auditör, född $\frac{14}{5}$ 1783, död på Häckeberga $\frac{28}{2}$ 1861. Gift med Annika Charlotte Adlerbaum, född i Göteborg 1789, död $\frac{1}{5}$ 1859.

4. *Birger Centervall*, landssekreterare, son af handlanden Jonas Centervall i Lund, gift 1793 med Helena Margareta Faxé, född 1767, död 1841.

5. *Frans Suell*, född 1744, död $\frac{15}{11}$ 1817, jordfäst i Petri, begrafven i Caroli kyrka. Gift 1774 med Anna Cajsa af Trolle, född i Stockholm 1753, död $\frac{26}{4}$ 1831. Frans Suells fader var handlanden Niclas Suell och moder Catharina Weijer.

Barn:

- 1) Catharina Christina, född 1776, gift med handlanden Johan Schartau i Köbenhavn.
- 2) Anna Sofia, född 1777, gift med handlanden Lorens Kockum.
- 3) Henrietta, gift med handlanden A. Münter.
- 4) Margaretha gift med rådman Hans Aron Falkman.
- 5) Frans, grosshandlare i Köbenhavn, sedan i Helsingborg.

6. *Henrik Falkman*, handlande, son af handlanden Henrik Falkman och Lovisa Borgström, född 1774, död 1839. Gift 1804 med Magdalena Lovisa Gadd dotter af handlanden Mathias Gadd, född 1781.

Barn:

- 1) Johan, född 1806, kammarråd.
- 2) Ludvig Berckhan, född 1808, generaldirektör.
- 3) Sofia Charlotta, född 1813, gift med landtmätare E. Rosén.
- 4) Catharina Margareta, född 1810, gift med kamrer Åhrberg.

7. *Hans Thomas Jacobson*, född i Landskrona 1733, död 1825, handlande 1764. Gift 1765 med Anna Maria Hegardt, dotter af handlanden Johan Hegardt, född 1747, död 1821. Skiftet efter honom visade en behållning af 30,116 rdr 4 sk. 1 rst. banko.

Barn:

- 1) Jacobina, född 1775, gift med handlanden Henrik af Trolle.
- 2) Brita Magdalena, född 1771, gift med Nordlindh.

8) *Peter Bager*, son af Haqvin Bager, född 1744, död 1808, handlande 1782. Gift med Mariana (Maria Anna) Beata de la Rose, dotter af borgmästaren Leonard de la Rose i Skanör, född 1749, död 1824.

Bland hans barn:

- 1) Lorens Joas, född 1785.
- 2) Emanuel, född 1788; m. fl.

9. *Isak Malmberg*, född i Halland 1772, stadsfiskal, rådman 1813 efter Cornelius Faxé, död 1822. Gift med Christiana Bergström, dotter af organisten vid Petri församling Petter Bergström, född 1777, död 1804.

Hans son var borgmästare Jacob Malmberg, född 1801.

10. *Samuel Christer Björkman*, son af handlanden Chr. S. Björkman i Carlskrona och Maria Elisabeth Weiss, född i Carlskrona 1773, död 1829, handlande i Malmö 1802. Gift 1803 $\frac{12}{10}$ med Anna Christina Pettersson dotter af handlanden Olof Pettersson och Lovisa Faxé.

Barn:

- 1) Olof Christer, handlande, född 1804, död 1881, ogift.
- 2) 2 döttrar, ogifta.

11. *Jacob Berndt Kock*, son af handlanden C. F. Kock i Trelleborg, född 1772 i Trelleborg, död derstädes 1832, handlande i Malmö 1799. (I dopboken kallas han Bertold). Var gift 2:ne gånger.

- 1) med Rebecca Magdalena Beijer, fadren fältskär, död 1807 i en ålder af 36 år.
- 2) med Sofia Elisabeth Nordlindh, syster till borgmästaren, född i Stockholm 1774, död $\frac{20}{5}$ 1845. I förra giftet flera, i det senare inga barn.

12. *Jonas Stähle*, född i Trelleborg $\frac{15}{4}$ 1786 (?), son af borgaren derstädes Anders Stähle, död i Trelleborg 1852, handlande i Malmö 1807. Gift 1809 med Helena Margareta Malmstedt, hvars fader var handlande i Malmö. Hon var född 1791, dog i Trelleborg 1847. Hade flera barn.

13. *Anders Didon*, född i Lars' församling i Småland 1786, handlande i Malmö från $\frac{1}{4}$ 1811, död $\frac{15}{5}$ 1840, 54 år. Gift med Maria Wilhelmina Svahn från Småland, född 1797, död i Wexjö $\frac{11}{3}$ 1866. Barulös.

Till Wrans-Gunnarstorps historia.

Äfven godsen hafva sina underliga öden. När riksamiralen Ove Gjeddes son, Christoffer Gjedde, i följd af sitt giftermål med riksamiralen Jörgen Winds dotter, Elisabeth Wind, blef egare af Wrans-Gunnarstorp, så många danska adelslägters hem, hvem drömde väl då om, att nästa egareslägt skulle vara ej ens en skandinavisk, utan en tysk kommen från andra sidan Östersjön? Men så hände det dock. På de danska Gjedderna följde den estländsktyska släkten Bergk, hvilken vid sin naturalisation på svenska riddarhuset (1723) gaf sig namnet Berch.

Huru kom detta till? Det berodde derpå, att Christoffer Gjedde (* 1637 † 1705), först major i danska gardet sedan i svensk tjänst, efter att hafva slutit sig till Sverige och introducerat sin ätt på riddarhuset, i sina gamla dagar ingick ett tredje äktenskap med Anna Sophia von Essen, dotter af landtrådet i Estland, Otto Magnus von Essen till Orrisaar. Major Gjedde hade i sitt andraäktenskap med vicegeneralguvernörens friherre F. v. Buchwaldts dotter, Hedvig v. Buchwaldt från Hjularöd, haft en son och en dotter, men sonen, Ove, dog som barn och dottren, Elisabeth, ogift 1702. Då föddes 1703 $\frac{30}{11}$, i hans tredje äktenskap dottern Hedvig Sophia Elisabeth, som vid fadrens halftannat år derefter följande död (1705 $\frac{6}{3}$) blef arftagerska till Wrans-Gunnarstorp. Och 1720 i sitt 17:de år gifte sig denna med sin estländske modernefrände, dåvarande kaptenen vid lifgardet, sedan tituläröfversten Casper Bergk—Berch.

Man kan väl undra, huru de bägge estlänvarne Anna Sophia v. Essen och Casper Berch kommit att hamna i Skåne. Men detta förklarar sig lätt nog ur slägtsammanhanget, hvilket inom dessa est- och lifländska adelsfamiljer bildade en faktor af nästan allsmäktig betydelse och i sin mån åstadkom, att deras utbredning i Sverige i det 17:de århundradet blef lika stor och hastig

som den under det 18:de och 19:de skulle blifva i Ryssland. Anna Sophia v. Essens moder var friherrinnan Hedvig Elisabeth von Tiesenhausen, syster till grefvinnan Otto Wellingk *). Men greve Otto Wellingk var åren 1693—1698 generalguvernör i Skåne och residerade såsom sådan i Malmö; från generalguvernörshuset der gjorde den unga estländskan (född 1675) i midten af 1690-talet sitt gifte med den gamle danske adelsherren på Gunnarstorp. Och när det i sin ordning 1720 kom till frågan om en make åt dottern, infann sig den estländske kaptenen vid kongl. lifgardet Casper Bergk, som begynt sin bana såsom musketerare vid Wellingks regemente, och vann både henne och godset. Hans bästa anbefallning hade otvifvelaktigt varit, att han också var estländare och att hans mormoder äfven var en Wellingk **).

*) Friherrinnan Johanna Margaretha von Tiesenhausen, som efter greve Otto Wellingks död (1708) på 1720 talet blef hofmästarinna hos storfurstinnan Anna, czar Peters dotter, då denna förmälts med hertig Carl Fredrik af Holstein och som omsider blef abbedissa i Wadstena adliga jungfrustift genom drottning Lovisa Ulricas utnämning 1750 ⁸/₁₂.

***) Den på detta sätt till Sverige inkomna släkten Bergk—Berch är en gren af samma släkt, till hvilken hör grefliga ryska ätten von Berg. — Samtidigt med den estländska släkten Berch inflyttade till Skåne ännu några andra adelslägter från Östersjöprovinserna. Så blef under alldeles liknande förhållanden en annan estländare, kaptenen, sedermera öfversten Berndt Vilhelm von Dellwig innehafvare af Hjularöd och Harlösa. Han gifte sig (äfvenledes 1720) med arftagerskan till dessa gods, Charlotte Elisabeth von Liewen, dotterdotter och arfvinge till vice guvernören friherre Fredric v. Buchwaldt och dotter till öfversten, friherre Reinhold v. Liewen. Att öfverste Dellwigs mor var en Liewen förklarar tillräckligt hans gifte och bosättning i Skåne. Dessa lifländare bildade i första släktleden af sin bofastning ett inre Lifland i Sverige. En annan medlem af släkten Liewen, generalen baron Berndt Vilhelm v. Liewen (* 1688 i Estland † 1771, gift med Anna Magd. Taube, dotter af riksrådet greve E. Taube af lifländsk börd) köpte några år senare Lärkesholm, där han bofäste sig. Och återkommande från fångenskapen i Sibirien 1722, gifte sig öfverstlöjtn. Reinhold Toll af den öselska adelsätten Toll år 1730 med friherrinnan Elsa Gyllenstierna, dotter af 1:te fideikommissarien till Bjersgård, och grundade i Skåne släkten Toll, som af äldste sonen exc. greve Johan Christoffer Toll infördes på svenska riddarhuset.

Den af dessa Östersjöprovinsernas män, som först varit bofast och grundat släkt i Skåne, var Rutger v. Ascheberg, fältmarskalken och generalguvernören. Hans släkt utdog på mansstammen redan med sonen Chr. Ludvig v. Ascheberg på Söfdeborg — Aschebergarnes skånska gods — 1722. Men hans dotter, Sophia Lovisa v. Ascheberg, blef i sitt gifte med generalamiralen greve Hans Wach-

Wrams-Gunnarstorp har under dessa vexlande egareslägter förlorat handlingarna till sin historia. Med sonen till de begge nämnda, öfverste Otto Christoffer Berch (1723—1803), slocknade redan första linien Berch, och när med äkta estländsk slägtkärlek öfverste Berch 1794 inkallade och 1799 adopterade den yngre linien Berch, blef denna knappast i första ledet verkligen naturaliserad i Sverige.

Den äldre linien hade ingen omsorg haft om sin danske föregångares minnen och den yngre adopterade linien vårdade sig ej heller om sin föregångares: en vacker dag var hela Wrams-Gunnarstorp bortslumpadt på en byteshandel, och ny egareslägt ryckte in.

Under sådana omständigheter är det af intresse att i ett privatarkiv i Estland finna ett meddelande, hvori Wrams-Gunnarstorp och dess förhållanden från 1696 finnas skildrade.

Brefskrifvaren är en viss Christoffer Heinsius, troligen lärare inom landtrådet Otto Magnus v. Essens familj. Det är efter originalet i generalen greve Alexander v. Essens samlingar meddeladt af friherre Gustaf v. Essen till Falkenhagen, Pommern.

Wohlgebohrner Herr Land Rath,

Hochgeneigter Herr,

Wie ich allezeit dero gütigen Rathe in allen Stücken willige, also habe auch hierinnen gehorsamet, dass ich meine Rückreise durch Schweden zu Lande angestellet. Ich gestehe, dass es mich gantz nicht gereuet nicht alleine wegen der vielen raritäten, so ich unterweges gesehen, sondern auch darumb, weil ich durch

meister stammmoder för den gren af den lifländska släkten Wachtmeister, hvilken, efter att i Bleking hafva med Johannishus (förut Skunkenberg) återupplifvat namnet af sitt lifländska stamgods, skulle genom fideikommissen Johannishus, Vanås, Trolle-Ljungby och Årup — öfrig jordegendom oberäknad — blifva de skånska landskapens mest besuttna godsegarer.

Lifländska slägter, som besuttit gods i skånska landskapen, äro: Dücker (Ellinge, Örtofta), v. Essen (Kronovall), Löwen (Dybeck, Osbyholm), Meck (Valten, Dömostorp), v. Nolcken (Jordberga, Hanaskog), v. Rosen (Råbelöf, Fjere stad), Sack (Örtofta), Schlippenbach (Torup och Hyby som pantgods) Stackelberg (Boserup), Stael v. Holstein (Vapnö), Wrangel (Sperlingsholm, etc Skeinge, Hyby) Wrede (Djupadal).

meine Ankunfft dero liebste Frau Tochter erfreuet, indem sie von Ihnen nicht so oft Nachricht als sie verlangte, erhielt. Sie wohnet keines weges, wie vermeint, nahe bei Malmoe, sondern 7 starcke Meilen von da und anderthalb Meile von Hälsingburg. Weil demnach ohnehin nach Hälsingburg gienge, und ich, da ich noch zwei Meilen davon an dem Orthe, wo man neue Schiesspferde bekommet, hörete, dass sie zu Hause wäre, liesse ich meinen Cammeraden vollend fahren, dingete einen sonderlichen Wagen und fuhr nach Gunnerstrup zu, war auch mittelst der Briefe, die ich von den Jungfern Töchtern und Herrn Söhnen brachte, recht willkommen. Die Glückseligkeit, darinnen sie lebet, die Vergnügung, welche sie in diesem Stande spüren lässt, kann wegen Kürtze der Zeit nicht beschrieben, doch dieses muss ich bekennen, dass sie dergleichen in Liefland nimmermehr würde gefunden haben. Ihr Liebster ist ein Mann von sonderbaren Qualitäten, der nicht allein wohl gereiset und wohl éstudiret, sondern auch dessen Haltung überaus wohl erfahren und klüglich, in allen seinen Geberden höfflich und freundlich, in Summa ein Cavallier, der sehr wohl lebenswürdig und wegen seines Alters etwa auf 40 Jahr anzusehen ist, weiss auch seine Frau Liebste so gut schätzen dass man nicht merken kann, welches unter den beiden das andere am Höchsten schätzt. Der Hof an sich selber ist ein solches Guth wie ich es in Liefland nicht gesehen. Er ist von lauter Stein aufgebaut, viereckigt wie das Schloss Stockholm, hat auch inwendig einen solchen Thurm, einen rechten Burggarten, alles gepflastert und mitten in denselben eine schöne Fontaine. Dieses aufgebaute recht gräffliche Schloss liegt mitten in einem grossen Garten, darinnen nicht alleine alle Liefländische Früchte zu finden sind, sondern auch viel Weinstöcke, Wallnussbäume. Pfirschen, in Summa alle Früchte, die man nur in Deutschland haben mag, seyn. Auswendig sind die Viehställe ebenfalls alle von Stein aufgebaut und inwendig gepflastert und siehet es da auch viel reinlicher aus, als in Reval auf den Gassen. Auf beyden Seiten ist der grosse und der kleine Thiergarten, worinnen nicht nur kleine sondern auch sehr viel grosse Hirsche und Rehe sind. Umb den Hoff herum sind 32 Teiche mit den schönsten Fischen, als Karpfen und Karauschen, angefüllet so dass ich mit meinen Augen gesehen dass sie 3 Tonnen Karpfen und Karauschen unter anderen Fischen gefangen und in andere (nämlich Teiche) versetzt haben. An schönen Ackern, anmuthigen Wiesen und sehr lustigen Büschen ist ein grosser Überfluss.

Der grosse Wald, welcher hinter den Hoffe ist, und aus lauter Eichen und Buchen bestehet, bringt Ihm auch sehr viel ein, denn wann die Eichen etc. wohlgerathen lassen die umliegenden Bauren Ihre Schweine auff die Mast hinein gehen, müssen aber von jeden das zehende Schwein geben, so dass manchmal auf die 3,000 drinne gehen, die Zinsse 300 austraget. Kurtz ich weiss

nicht wo ich anfangen noch aufhören soll alles zu beschreiben, weil es auch unbeschreiblich ist, wünsche deswegen nichts mehr als dass mein wohlgebohrner Herr Landrath dieses selbst ansehen möchte. Ungeachtet aber sie im sehr grossen Vergnügen lebet, scheineth doch dieses bisweilen einige Betrübniß zu verursachen, dass Sie so gar wenige Nachricht von Meinen Wohlgebornen Herrn Landrath hatt, und weil ich an Ihren Klagen merckete wie sehr Ihr an Correspondence mit den Ihrigen gelegen, habe ich heilig versprochen, deswegen einigen Rath zu schaffen, wie ich denn auch demüthigst bitte Mons. Otto Magnus dahin zu halten, dass Er Ihr zum wenigsten alle Monat Nachricht von Hause ertheilen möge, beydes zu seiner Übung und Seiner Frau Schwester Vergnügung. Überdieses liess Sie sich auch eine grosse Begierde nach Liefändischen Flachse von Sich merken und weil ich selbst gehöret wie Ihr Liebster deswegen mit Ihr gescherzet, und gesehen, wie theuer Sie den Flachs in Hälsingburg hat bezahlen müssen, also bitte unterthänigst mein Wohlgebohrner Herr Landrath wolle doch, seiner hohen Gütigkeit nach, auch Ihre Bitte gelten lassen und sie mit etwas Flachs versorgen, welches nur Hälsingör an den Herrn Schwedischen Commissarium Bargmann in Holländische Schiffe darff geschicket werden; ich bin versichert dass Dero Herr und Liebster sich sehr erfreuen, wenn er aus dieser Gütigkeit sehen würde, dass seine Frau Liebste in guter Gewogenheit bey dero Herrn Vater stehe, ja der Frau Tochter wird alle Gelegenheit benommen werden zu argwohnen, dass andere Kinder in besserer Grace bei dem Herrn Vater, als sie, stehet; darum so bitte auch unterthänigst Mein Wohlgebohrner Herr Landrath wolle doch meine angebrachte Bitte nicht in üblen aufnehmen, ich habe nicht gewusst, wie ich nicht einiger Massen gegen dero Herrn Schwiegersohn und Frau Tochter auf bessere Weise danckbar erzeigen könne, als wenn ich hierinn dem Wunsche der Frau Tochter umb etwas Flachs zu bitten, nachkäme. Gott im Himmel weiss, dass ich mich schäme wenn ich an die hohen Ehrenbezeugungen denke die ich genossen zu haben gewürdigt worden bin; musste ich doch auch bei meiner Abreise ein so unvermuthetes hohes gratial zur Reise annehmen, dass ich nicht anders als Gott bitten kann, dass er die hohe Güte der gesammten hohen Familie wiederumb ersetzen wolle. Die Zeit ist zu kurz und der Raum zu kleine diejenige Dankbarkeit, welche mein Hertz in sich gefasset durch Worte zu exprimiren, deswegen bitte demüthigst Mein Wohlgebohrner Herr Landrath wolle mir doch hierinnen zur Hülfe kommen und, so es Gelegenheit giebt für die mir unwürdigen erwiesene Wohlthaten dero Erkenntlichkeit merken zu lassen. Ich verspreche nicht nur für diese Güte sondern auch alle andre erzeugte Gnade nur dahin zu streben wie ich, wo nicht der That doch im Herten, Worten und durch ein andächtiges Gebeth wiederumb möge danckbar erfunden werden. Befehle unterdessen Meinen Hoch wohlgebohrnen Herrn Landrath nebst

Begrüssung aller Hohen Anverwandten und Herrn Brüder Gottes Schutz und verharre

Meines Wohlgebohrnen Herrn Landrahts

Unterthänigster Knecht
Christoffer Heinsius.

Malmoe den 10 Juli 1696.

P. S. Seine Excellence der Herr General Lieutenant Vellingk und dessen Frau Liebste sind noch alle wohl auff und lassen allerseits grüssen.

* * *

Detta bref låter oss alltså se Wrms-Gunnarstorp år 1696 fullkomligt oberördt af snapphanefjdens alla förstörelser under sista hälften af 1670-talet. Byggnaderna stå där sådana de 1633 uppförts af Jörgen Vind och Ingeborg Ulfstand, "i fyrkant såsom slottet i Stockholm med ett sådant torn" — brefskrifvaren tänker på det gamla Stockholms slott; det nya, Tessins skapelse, fanns ej ännu — med fontänen i borggårdens midt alldeles såsom den dag i dag. Den gamla af granit uppförda ladugården, till hvilken man kom från borggården på en stenlagd väg, innesluten af murar, stod der och prunkade med en renlighet, större än den estländaren varit van att finna, "i Reval på gatorna". Den stora trädgården, som omgaf slottsbyggnaden på alla sidor, omtalas redan för sin härlighet, sina ädla frukter. Det är blott skada, att brefskrifvaren ej också låter oss få veta, om den af Linné i hans Skånska resa 1749 omtalta buxbomshäcken redan 1696 var planterad. Men vi hafva anledning att antaga det, ty då Linné vid sitt besök såg denna häck, hade den redan uppnått 3 alnar i höjd och 3 alnar i bredd. "Buxbomshäcken sågs här i trädgården så präktig, säger han, att jag aldrig sett den härligare, så vida jag någonsin rest, och kan väl räknas för ett af Sveriges sällsamma ting, som gifver det tydligaste prof af Skånes härliga klimat". Denna berömda buxbomshäck grönskar ännu och torde, sedan vid Universitetshusets uppförande under första åren af 1880 talet buxbomshäcken i Lunds gamla botaniska trädgård raserades, nu hafva inträdt i dess rang att vara, näst efter buxbomshäckarne vid det bayerska lustslottet Nymphenburg, den högsta buxbomshäck norr om Alperna. Ej heller omtalas här den af Linné äfven nämnda afvenboks-bersån, som då liksom nu med 100 alnars längd hade en hvalfhöjd

af 7 alnar med lika bredd. Men dammarne, i hvilka den lilla skogsbäcken från åsen, sedan den slingrat omkring i parken och förskönat den, utbreder och hvilar sin vattenspegel, funnos där, och de voro till talet 32; i Linnés tid hade antalet förminskats till 23. Djurgårdarne — en större och en mindre med rådjur och hjortar — funnos der redan, liksom de, eller åtminstone den ena, funnos der i Linnés tid, då ännu 22 hjortar sågos beta inom dess hägnader. Och den herrliga skogen, Söderåsens skog af bokar och ekar, stod såsom ännu på dess sluttning och bildade den gröna bakgrunden för den sista Ulfstands renässansslott med de röda murarne och sandstensornamenten i den stil, som kanske med lika rätt kunde benämnas Danmarks adelsstil som konung Christian IV:s. —

Men om nu detta så var 1696, om Wråms-Gunnarstorp i motsats till så många andra af Skånes adelsgårdar undgått snapphanefjeddens förstöring 1676—79, huru då finna plats för den folktradition, som med något anspråk på tillförlitlighet berättas i Skånska Herregårdar angående en händelse, hvilken under dessa krigsår här skulle timat? Denna folksägen har att berätta följande:

”Under Christoffer Gjeddes egotid blef gården öfverfallen och plundrad af snapphanarne. Gjeddes fru var ensam hemma och blef gripen af den plundrande horden, som sökte tvinga henne att upptäcka, hvarest dyrbarheterna och penningarne blifvit undan gömda. Då hon oakadt alla hotelser vägrade detta, uppstaplades i salen på Gunnarstorp ett bål; vid detta bands fru Gjedde och bålet antändes. Då hon redan var fattad af lågorna, skall hon hafva gjort en rörelse med handen för att utvisa stället, der skatten låg förborgad, men det var för sent för att rädda hennes lif, och hon blef lågornas rof. Man anställde sedan efterspaningar, men fann ingenting. — Hvilken af Gjeddes fruar, som sålunda omkommit, känna vi icke”, tillägges det.

Tydligt är, att en sådan händelse, som att slottsfrun af en plundrande hord blifvit bränd på ett bål, som upprests inne i salen, förutsätter, att byggnaden, inom hvilken den upptändts, också uppgått i lågor, men detta har här tydligen ej skett. Wråms-Gunnarstorp stod ju i slutet af det 17:de århundradet sådant det byggdes i dess förra hälft och sådant det står ännu. Det har aldrig heller i någon handling talats om en dylik brand. Och den ädla borgfrun, som så blef å bål bränd, hvilken af Christoffer Gjeddes fruar skulle det då hafva varit? Tydligtvis kunde det ej hafva

varit någon annan än den första, fru Elisabeth Wind; den andra, Hedvig v. Buchwaldt, född 1661 ¹¹/₉, ingick sitt gifte troligen först efter krigets slut 1679 och lefde derefter länge nog för att blifva moder åt tvenne barn. Men vore det nu väl möjligt, att en så förskräcklig händelse som den skildrade skulle hafva timat utan att lemna spår efter sig i tidens handlingar? Sådana finnas emellertid alldeles icke. Ingenstädes har i de offentliga handlingarne till krigets historia i rapporter eller bref blifvit nämndt om något dylikt. Familjen Wind skulle säkerligen ej heller, om något sådant tilldragit sig, förlorat erinringen om hvad öde, som drabbat dess i Skåne på familjegodset kvarstannande medlem*). Vi hafva således alla anledningar att utmönstra denna händelse ur Wrams-Gunnarstorps historia.

* *

*

Den estländske öfversten Casper Berch och fru Hedvid Gädde (äfvén namnformen försvenskades 1664, Gjedde blef Gädde) hade många barn, söner och döttrar, inalles 10, af hvilka dock, såsom ofta var fallet inom den tidens stora barnskaror, ett stort antal bortgick redan i späda år. Fru Hedvig Gädde — såsom ofta var fallet med mödrarne — bortgick äfvén tidigt: hon dog re-

) Släkten Wind — de nuvarande friherrliga släakterna Juel-Vind till Juellinge och Krag-Juel-Vind samt den greffliga Krag-Juel-Vind-Frijs till Frijsenborg — lämnade Skåne vid öfvergången, men riksamiralen Jörgen Vinds begge döttrar stannade kvar med sina män: de voro den nämnda fru Elisabeth Gjedde på Wrams-Gunnarstorp (1629 ⁹/₉) och fru Anne Walkendorf på Ellinge (* 1628 ¹⁶/₂). Christoffer Gjedde, af hvilken brefvet gifver en så tilldragande bild och som 1696 visar sig i sitt förhållande till sin unga hustru så fullkomligt fri från de hemska minnen, hvilka, om sägnen varit sann, bort hviska till honom ur hvarje vrå af Wrams-Gunnarstorps sal, var i verkligheten ej så ung, som han föreföll brefskrifvaren. — "In summa ein Cavallier", är hans slutomdöme om honom. Och Christoffer Gjedde är ej den ende af denna skånsk-danska adel från öfvergångstiden, hvars öde det var att i kampen mellan kronorna, liksom midt i en revolutions stormar, se sin lycka ställas på spel eller helt och hållet krossas, han är ej den enle, som gifver oss detta intryck. Detsamma möter från flera. Sådän var Jörgen Krabbe, sådan Kuud Thott och hans bröder, sådan ända in i sine ekonomiska ruin den som lefde längst in i de förändrade tiderna och såg allt grusas för sig, Hans Walkendorf på Ellinge. Christoffer Gjedde på Wrams-Gunnarstorp var af dem den, som olyckan drabbade minst.

dan 1741 på Wråms-Gunnarstorp. Öfverste Berch sjelf lefde deremot länge, ända till 1761. Han naturaliserade sig väl i Skåne och införde här ingen "estnisk sed". Tvärtom, kommo han och hans barn att i sina förhållanden till gods och underhafvande fortsätta den gamla danska egareslägtens traditioner; namnet Berch syntes blott som en ny länk i släktkedjan Skougaard—Ulfstand—Wind—Gjedde med dess gamla skånska patriarkaliska sed i förhållandet mellan gods och herrskap. Som landthushållare var han en föresyn och får 1749 det beröm i god mening af Linné "att han med rätta bör räknas för en af de starkaste oeconomer, som nu voro i Skåne". Det var den tid af ifver för landthushållningens framsteg, då man med titelbelöningar sökte uppmuntra dess idkare: Berch fick sålunda sin öfverstetitel 1755 "i anseende till den berömliga flit och åhåga han efter afskedstagandet visat till landthushållningens förbättring och upphjelpande".

Godset öfvergick blomstrande till de båda sönerna: öfverste Otto Christoffer Berch och kanslirådet Fredric Berch. De tre systrarne utlöstes, och en tid egde bröderna gården gemensamt. Att äldste sonen skulle gå i krigstjenst hade varit gifven sak, och liksom fadren före honom hade han gått in på lifgardet, der han 1762 uppnådde majorsgrad. Men när han blifvit godsegare i Skåne, låg det beqvämare till att göra garnisonstjenst i Malmö än i hufvudstaden, och han lät utnämna sig till öfverstlöjtnant vid det dit förlagda Sprengtportenska regementet. Tre år efter tog han afsked och fick, äfven han, en öfverstetitel, möjligen af samma skäl som fadren. Den nye öfverste Berch, sedan han utlöst äfven sin broder, hade nu blifvit ensamt landthushållare. Det heter om hans godsförvaltning, "att han var otroligt god mot sina bönder, hvilkas välmåga ligger honom hårdt om hjärtat". Vi skola längre fram anföra en berättelse som visar, att denna godhet också kom att bära frukt. För öfrigt var han "en lärd och vitter herre", som följt med sin tid i dess andliga rörelser. Han hade varit Voltairian, men med åren slog han om. Under krigstjensten såväl som sedan, då han lefde i sin landtliga ro på Wråms-Gunnarstorp, hade han emellertid förglömt *ett*: nämligen att gifta sig. Hans bror kanslirådet hade gift sig, men hade blott en dotter. Berchernes mansstam skulle alltså utdö i Sverige. Och hvilken släkt skulle då

komma att ega Wrans-Gunnarstorp? Det var ett ämne, som lifligt sysselsatte den gamle öfversten.

Det kunde ju gå så till som 1705. Någon arfving på kvinnosidan kunde ju kallas till successionen. Hans tre systrar, friherrinnan Magdalena v. Liewen, fruarne Ulrica Roos af Hjelmsäter och Elisabeth Ribbing hade alla söner med mer och mindre godt hopp om sig. Öfversten valde bland dem och beslöt sig för att, kanske ej med orätt, uppgifva systersönerna Liewen och Roos för yngsta systemens yngste son, Carl Gustaf Ribbing, som, född 1769, vid 1780-talets början kom ned till Skåne och 1783 utrustades med en kornettsfullmakt på Södra Skånska Kavalleriet (d. v. s. Skånska Dragonerna). Men en dag hade den gamle öfversten fått andra tankar. Den estländska nepotismen var lika lefvande hos honom som hos hans förfäder: Bercharnes mansstam skulle besitta gården ensam, den och ingen annan. Och så placerade han unge Ribbing på Vestmanlands regemente och sände honom hem igen till hans fader, fast både modren och farmodren hette Berch, och voro öfverstens syster och faster; det halp ej, att han med heder gjorde fälttågen 1788—90 och var med både vid Uttismalm och Valkiala *). Öfversten skref i stället till Estland till sin kusin öfverste Carl August Bergk och begärde hans son Georg Philip till arfvinge. Denne, major i rysk tjeust, anlände till Sverige 1794, tog afsked från ryska tjensten 1797 och blef 1799 på den gamle öfverstens ansökan adopterad svensk adelsman. Otto Christoffer Berch dog 1803 d. 16 februari vid 80 års ålder på Wrans-Gunnarstorp och hans adoptivson trädde då i kraft af hans testamente omedelbart i besittning af godset. De svenska arfvingarna, från hvilkas sida alltid arfsanspråk och bördsrätt kunde uppställas, tillfredsställde främlingen medelst utbetalningar till ett belopp af 80,000 rdr b:co.

I sammanhang härmed är det som en berättelse förtjenar antecknas, om förhållandena på Wrans-Gunnarstorps gods vid öfvergån-

*) Carl Gustaf Ribbing * 1769 † 1827, majors afsked 1799. Genom arf efter adliga släkten Piper erhöll sedan denna gren af Ribblingslägten en del af det skånska s. k. Rosencrantzka fideikommisset (hemman utbrutna ur Glimminge), som eges af den hemsände arfvingens äldste sonson, professor Seved Ribbing.

gen från den "gamla släkten", hvilken lemuar en inblick i förhållandet mellan herrskap och underhafvande, sådant detta under det gamla patriarkaliska systemet stundom kunde utveckla sig. Hvad som här skall omförtäljas, står ej ensamt. Barfod (Skånska Adeln, 274) har att berätta något dylikt, då han förtäljer att i slutet af förra århundradet Vidtsköfle gods vid ryktet om att Kjell Christoffer Barnekow skulle för uppsägelse af en inteckning nödgas sälja Vidtsköfle, erbjöd den summa, som kunde fordras till betalning af skulden och efter några dagar aflemnade dertill, då anbudet mottogs, 20,000 plåtar i specie mynt. "De underhafvande hade med oro förnummit den fara de lupo", så hade deras talemän sagt, "att förlora sitt goda herrskap, under hvilket de och deras fäder njutit så lugna tider, att deras vilkor ej kunde jemföras med andra frälsebönders i Skåne". — På Wrams-Gunnarstorp synas emellertid förhållandena och vilkoren i de äldre Bercharnes tid hafva varit ungefär desamma.

Den adopterade arfvingen, "ryssen", som befolkningen kallade honom, anställde, när öfverste Otto Christoffer Berch 1803 slutat sina dagar, en stor begrafning och inbjöd till denna hela godset. Alla underhafvande följde med i sorgetåget och undfägnades rikeligen. Men detta kunde ej blidka motviljan mot främlingen, och det blef honom illparigt svaradt, när han frågade, om de funnit sig väl af trakteringen: "ja, såväl att vi nog kunde följa en till för samma traktering". Någon tid derefter afsände godsets samtliga underhafvande fullmäktige till två af öfverste Berchs systersöner, dottersöner af Hedvig Gjedde, baronerna Joh. Vilhelm och Harald Gustaf von Liewen med anhållan, att de ville börda godset. Bröderna Liewen förklarade, att de — det var också bokstafligen sant — hvarken egde medel att börda eller att köpa Wrams-Gunnarstorp. Men det gafs då å böndernas vägnar det stolta svaret, att Wrams-Gunnarstorps gods väl kunde köpa sig sjelf, om det gällde: de ville hafva en herre af den gamla släkten och ingen ryss. By efter by tecknade derefter bidrag och slutsumman gick upp till godsets värde. Men baronerna v. Liewen voro ej af lynne att företaga något vågadt, ja öfverhufvud att företaga någonting alls i verlden. De försummade anbudet, hvilket väl emellertid i sin mån bidrog till att den gamla släkten på kvinnolinjen blef tillfredsställd af testamentstagaren på manslinjen. Och bönderna fogade sig i för-

hållandet med sitt nya herrskap, men välmågan försvann med de gamla *).

Berättelsen härrör från en systerson till de nämnda friherrarne v. Liewen, majoren Gudmund Fredrik Löwenhjelm.

Martin Weibull.

Snapphanarne i Halland 1679.

(Bref af landshöfdingen i Halland Sven Andersson Ranck, medd. af Martin Weibull.)

Sven Ranck till Marberg och Blomsholm etc.

Giör witterligit, at ehuruwähl [sedhan som dhen Alldråhögste Gudhen milddeligen har välsignat Vår allernådigste Konung och dess k. fädernesland medh dhen önskelige freedh] man hadhe giort sig förmodadt, at och ibland andre olägenheter den största, hvarmed allmogen i Laholms lähn, näml. af Snaphane Partijet och deras öfverijlande har varit betungad, skulle nu igenom bondens modrepande och andre tianlige meedel, efter förre order, så mycket snarare affskaffas, som man tvert emoth heelt ogierna uåste förnimma, at en hoop sådhane boofvar sigh ännu hos sijne anhörige här och där uppehålla, ja, och efter erhålden kundskap, reesa både sielfve samt sända sijne budh aff och till från Sähländh, och hålla correspondence samt andre odygder dervedh efter vahnligheeten föröfwa; altså haffver uppå Högstbemt:te Hans Kongl. Maj:ts samt dragande kall och ämbetes vägnar, jagh hermedh å nyo villat föreskrijfwa och allfvarl. anbefalla vedherböhrande Undersåtherne, dhett dhe ställa sigh fölliande reglement till hörsam efterrättelse och giöra i alt sin skyldige fljtt, hvarmedh sådhant ogräs äntel. och alldeles må uthrotas och de ährliche och reedelige få blifwa i roo och säkerhet, nembligen:

1. Först måste dhe wyrdige pastores nu strax och ofördröijel. sigh noga erkundiga, hvar i sijne församlingar, och richtigigt

) Georg Philip Berch, som 1813 utnämndes till svensk hofmarskalk förblef i besittning af godset intill sin död, som timade i Estland 1817. Hans enka, äfven estländska, Ulrica Juliana v. Berg (1787 † 1852), innehade Wråms-Gunnarstorp till 1839, då hon genom en byteshandel afstod det mot Össjö till sedermera öfverhofstallmästaren Rudolf Tornérhjelm.

upteckna samt innan 8 dagar migh en specification tilsända på alle dhe mankiön, både bönder, söhner och drängiar, vedh sijne namn, som för tiden vistas uti hvarie by, enstaka gårdar och skogstorp, ingen förbiijgandes, gammal och ung |: förutan sina barn: | så at man må veetha hvadh folck där boo och hafva sin rätta hemvist; desslijkest hvilcka bönder eller änkeqvinnor, som hafva sina barn, ett eller flere, ibland snaphanehoopen, dhe vare sig döda eller än leffvande, hvar de samme för tiden vistas, så och alle andre, som med en eller annan snaphane äro i slächt och svägerlagh, därest dhe pläga ha tilhållhdh och öffwa sin förtrooligheet. Befinnes någon detta icke riktigt angifwa och upp-teckna, skall den derföre vedherbörl. plichta; icke heller må någon ha sedhan mehr folck i huuse, utan angifvande hoos prästen, hvadh för slagh dhe äro.

2. Hvem, som befinnes antingen nu eller efter denne dagh at hysa och herbergera någon snaphane, en natt eller flere, och den anten döllia och icke strax uppenbara, eller i ringaste måtto giöra medhhåldh, skall niuta samma straff som snaphanerne sielfwa, och må ingen sigh dhermed undskylla som skulle han bli dertill tvungen, hvilket intet lærer giälla, eftersom

3. För det tredie, så snart någre snaphaner nu förnimmas komma in i sochnen, så skall dhen som först blifuer dem varsse, så frampt dhe äro många, strax ge budh till sin näste naboo och således dhen ene ifrån och till den andre låta budkafvelen gå citissime kring sochnen, at allmogen sigh samkar och dem fastgriper; hvem som intet vill gå medh, skall på angifvande straffas, men hvarest som en snaphane sigh vijsar och der hoos förnimmes vara 2 bönder och altså consequenter dhe samma kunna och skola honom griipa eller ihiehlslåå, dhe straffes som snaphanar, dhe vare sig med snaphanen i slächt eller icke.

4. Allmogen gifves tillstånd at skaffa sigh byssor och gevähr samt höökijfvor och hvad sådant mehr, dhe kunna få och bruka till att giöra snaphanerne mothståndh medh, men ingalunda at bruka sijne byssor till skiutande aff förbudne diur och fogel vedh högste straff tilgiörandes.

5. Skulle och än ytterligare någre löse qvinfolck eller kiäringer, som hijttills är skeedt, komma löpandes i sochnarne medh budh ifrån snaphanerne och fordra på skatt eller hvadh det vara vill, så skola de äntel. strax fasttagas och föras hijtt i fästningen.

6. Besynnerl. om det vijdare förnimmes att anten snaphanerne sielfwa villia smyga sig hijtt öffver på landet från Seelandh, eller någre theras budg reesa nu mera aff eller till, så måste dhe som dhet förnimma, strax gifva budh derom kring sochnen, och allmogen sigh samsättia dem at fasttaga och hijtföra eller snaphanerne ihiehlslå.

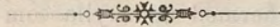
7. Hvilcka bönder, som fasttaga och inbringa någon snaphane, de samma skohla hvar och en undfå en discretion samt

höga Öfverhetens Nådhe och hielp. Och måste de virdige pastores så vähl som läns- och fierdingsmän, ofördröjel. gifva migh eller Cronans befallningsman tidigt tilkienna, så snart dhe förnimma ett eller annat uti desse offvantahlde händelser vara på något ställe å färde, sampt the, så vähl som alle andre hans Kongl. Maj:ttts trogne och reedelige Undersåthare, alle giöra sin högsta flijt, at dhetta mördarepartijet måtte ofördröjel. uthrotadt blifva.

Halmstad d. 9 Nov. 1679.

Publiceradrt förleden Söndag wedh Hijsholt, Voxtorp, Haslöff, Karup, Yssbro, Kannelsöff och Karup; yttermehra på tinget i Tijsdags.

(Efter afskrift i Lunds Universitetsbibliotek.)

Innehållsförteckning.

	Sid.
De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, I—XVII.	
Gumlösa kyrka, d. 26 oktober 1191—d. 26 oktober 1891 af Martin Weibull	1—26.
Memorabilia angående C. M. Nordlind och Malmö diskontkatastrof 1817	
utg. af Martin Weibull	27—42.
Till Wrams-Gunnarstorps historia af Martin Weibull	43—54.
Snapphanarne i Halland 1679, bref af landsh. Sv. Ranck	54—56.

Pris: 1 kr. 50 öre.

Till medlemmar af Föreningen utdelas *Skånska Samlingar* kostnadsfritt.

Medlemsafgifter: 3 kronor årligen eller ständig medlemsafgift af 50 kronor.

Anmälan om inträde i Föreningen eller rekvision af Samlingarne kan göras under adress: Föreningens skattmästare, adjunkt *Nils Larsson, Lund.*
